

nepřítomné v jejich podvědomí. Marxistická kritika (na níž Barthes částečně staví – Hawkes 1977, s. 267–271) tvrdí, že sebereferenčnost nových kritiků je důsledkem třídní determinace a podlézavosti. „Objektivní“ význam textu totiž ztotožňuje s něčím, co se ve skutečnosti nachází mimo text, a to s interpretacemi, které podle jejího názoru mají svou oporu v kultivovanosti, duchaplnosti, smyslu pro tradici a sebejistém chování té společenské vrstvy, kterou lze v zásadě označit za rozkládající se aristokracii (Hawkes 1977, s. 155). Podle tohoto názoru měla nová kritika největší úspěch u patolízalské střední třídy, která s obdivem vzhlíží k aristokratickému společenskému prostředí.

Nová kritika však také vzniká v důsledku dalšího velkého přeskupení sil orality a gramotnosti, k němuž dochází v době, kdy se chirograficky řízená latinská základna akademického vzdělání mění v základnu spočívající v otevřenější oralitě národních jazyků. Na amerických univerzitách se kolem roku 1850 vypisovalo jen několik ojedinělých přednášek o anglické literatuře. Literatura se stala rozšířeným akademickým předmětem až na počátku 20. století a na postgraduální úrovni dokonce až po první světové válce (Parker 1967). Na univerzitách v Oxfordu a Cambridgi bylo studium angličtiny nesměle zahájeno až na konci 19. století a soběstačným předmětem se rovněž stalo až po první světové válce (Potter 1937; Tillyard 1958). Ve 30. letech 20. století už působila nová kritika, která byla vedlejším produktem nového akademického studia angličtiny a stala se první školou kritiky anglicky psané literatury v národním jazyce, která se rozvinula na akademické půdě (Ong 1962, s. 177–205). V akademickém prostředí žádá „stará kritika“ anglicky psané literatury neexistovala. Dřívější kritika děl psaných v národním jazyce byla sice rafinovaná, ale žila mimo univerzitní prostředí, byla pouze příležitostná a často amatérská, neboť dřívější akademické, profesionální studium literatury se omezovalo pouze na latinu a částečně řečtinu a jejím základem bylo studium rétoriky.

Latina, jak jsme již ukázali, byla více než tisíc let chirograficky řízeným jazykem a neměla povahu jazyka mateřského. Přestože byla vázána na reziduálně orální mentalitu, neumožňovala takový přístup k nevědomí, jaký umožňuje mateřský jazyk. Latinský literární text, bez ohledu na jeho složitost a na to, jak erudované bylo jeho pochopení, musel být za těchto podmínek vždycky poněkud nepřu-

hledný ve srovnání s textem v jakémkoli mateřském jazyce, při jehož psaní autor využíval bohatší směsi vědomých a nevědomých prvků. Vzhledem k relativní neprostupnosti, jež byla vlastní latinským textům, nebylo divu, že se komentáře o této literatuře takřikajíc odkláněly od textu samotného k autorovi, k jeho psychologii a k historickým okolnostem jeho tvorby, tedy ke všem těm vnějším faktorům, které šly na nervy stoupencům nové kritiky.

Nová kritika se od samého počátku zaměřila na anglicky psané texty a většinou působila v akademickém prostředí, kde se diskuse mohly rozvíjet plynuleji, organizovaněji a v mnohem větším měřítku, než tomu bylo u dřívější kritiky děl v národním jazyce. Nikdy předtím se nikdo texty tak důkladně nezabýval. Částečně to bylo proto, že ve 30. a 40. letech 20. století se díky hlubinné psychologii již otevřela zákoutí skrytá pod lidským vědomím, a lidská psýcha se reflexivně obracela sama k sobě jako nikdy předtím. Dalším důvodem bylo také to, že text v národním jazyce měl jiný vztah k ranému orálnímu světu dětství než texty v jazyce, kterým už víc než tisíc let nemluvil nikdo, kdo by v něm zároveň neuměl psát. Pokud vím, studium textu nikdy nevyužilo důsledků, které z toho plynou (Ong 1977, s. 22–34) a tyto důsledky jsou jistě rozsáhlé. Sémiotický strukturalismus a dekonstrukce obecně vůbec neberou na vědomí, jakými různými způsoby se texty mohou vztahovat ke svému orálnímu podloží. Soustředí se na texty, jimž je vlastní hledisko pozdní typografické kultury, které se rozvinulo v období romantismu stojícím na pokraji elektronického věku (v roce 1844 Morse úspěšně předvedl svůj telegraf).

## STRUKTURALISMUS

Strukturální analýza tak, jak ji rozvinul Claude Lévi-Strauss (1970; Hawkes 1977, s. 32–58) se z velké části zaměřila na ústní vyprávění a do jisté míry se zbavila chirografického předsudku, neboť ústní vyprávění analyzovala pomocí abstraktních binárních pojmů a nikoli z hlediska toho druhu děje, který vzniká v psaném vyprávění. Lévi-Strauss považuje za základní analogii vyprávění samotný jazyk s jeho systémem kontrastivních prvků – fonémů, morfémů atd. Spolu s mnoha svými následovníky věnovali pramalou pozornost specifické psycho-

dynamice orálního vyjadřování, jak ji popsali Parry, Lord a zvláště Havelock a Peabody. Právě zřetel k těmto výzkumům by strukturální analýze dodal další dimenzi. Tato analýza je totiž často obviňována z toho, že je příliš abstraktní a tendenční – všechny struktury, které objeví, jsou nakonec vždycky binární (žijeme ve věku počítačů) a tohoto binárního charakteru dosahuje tak, že přechází mlčením často velmi zásadní prvky, které se do binárního schématu nehodí. Navíc se zdá, že binární struktury, ať už vytvářejí jakkoli zajímavá abstraktní schémata, neobjasňují psychologickou naléhavost vyprávění, a tudíž se jim nedaří vysvětlit, proč je příběh vlastně příběhem.

Výzkumy orality jako takové ukazují, že ústní vyprávění není vždycky sestaveno takovým způsobem, který by připouštěl pohotovou strukturalistickou binární analýzu, nebo dokonce přísnou tematickou analýzu, kterou Propp provádí u pohádky. Struktura ústního vyprávění se občas hroutí, což ovšem neomezuje dobrého vypravěče, který dokáže obratně využít techniku odboček a retrospektivy. Přímá narativní „linie“, jak objasnil Peabody (1975, s. 179, 235 *et passim*) je v primárně orálním projevu méně funkční než v psané kompozici (nebo v orálním projevu, který je ovlivněn psanou tvorbou). Orální kompozice pracuje s „informačními jádry“, v nichž formule „neprokazují takový stupeň uspořádanosti, jaký běžně spojujeme s myšlením“, i když u témat tomu víceméně tak je (Peabody 1975, s. 179).

Orální básníky a vypravěče, zvláště, ale nikoli výhradně recitátory veršované tvorby, odbočky od tématu přímo pronásledují. Určité slovo může spustit řetězec asociací, které recitátora zavedou do slepé uličky, z níž se dokáže vymanit pouze velmi obratný vypravěč. Homér se do takových nepříjemných situací dostává velmi často – „někdy si zdřímně i výborný Homér“. Schopnost napravovat chyby s grácií tak, aby vůbec nevypadaly jako chyby, je jednou z vlastností, která odlišuje šikovného vypravěče od pouhého břídila (Peabody 1975, s. 235, 457–464; Lord 1960, s. 109). Nezdá se, že by se tyto způsoby uspořádanosti a neuspořádanosti týkaly toho, čemu se říká *bricolage* (kutlilství, improvizace *ad hoc*), což je oblíbený pojem strukturální sémiotiky, který pochází z Lévi-Straussova *Totemismu* (1963) a *Myšlení přírodních národů* (1966). *Bricolage* je pojem, který gramotný člověk používá pro to, čím by se sám provinil, kdyby vytvářel báseň v orálním stylu. Orální uspořádání však není gramotné uspořádání, které je jaksi poskládáno pro-

vizorním způsobem. Například ve starořeckém vyprávění orálního původu mohou existovat jemné souvislosti mezi strukturou hexametrického verše a samotnými formami myšlení.

## TEXTUALISTÉ A DEKONSTRUKTIVISTÉ

Rozšiřující se znalosti psychodynamiky a gramotnosti se rovněž dotýkají prací těch teoretiků, které zde můžeme označit za textualisty. Především jde o A. J. Greimase, Tzvetana Todorova, Rolanda Barthesa, Phillipa Sollersa a Jacquesa Derrida spolu s Michelem Foucaultem a Jacquesem Lacanem (Hawkes 1977). Tito kritici-filozofové, kteří z větší míry navazují na husserlovskou tradici, se zaměřují na texty, resp. na tištěné texty. Navíc jde většinou o pozdní tištěné texty, tedy o ty, které vznikaly od období romantismu, což je velmi výmluvná specializace, pokud máme za to, že toto období se nese ve znamení nového stavu vědomí, jenž souvisí s konečným zvničením tisku a se zakrnutím antické rétorické tradice (Ong 1971 a 1977). Většina textualistů projevuje pramalý zájem o historické souvislosti (které jsou rovněž souvislostmi psychologickými). Cohen (1977, s. xxii) si všiml, že Foucaultově „archeologii“ jde především o to, aby korigovala moderní názory, a příliš nechce vysvětlovat minulost na jejím vlastním základě. Podobně i marxistická sémiotika a literární teorie, která se vztahuje ke strukturalismu a kterou např. reprezentuje Pierre Macherey (1978), staví na podrobných příkladech, z nichž všechny, jak si všiml Machereyho překladatel (1978, s. lx), pocházejí z románu 19. století.

Oblíbeným výchozím bodem textualistů je dílo Jeana-Jacquesa Rousseaua. Jacques Derrida (1976, s. 164–368 *et passim*) vede s Rousseauem rozsáhlý dialog. Trvá na tom, že „psaní není suplemtem mluveného slova“, nýbrž je zcela odlišným výkonem. Tím Derrida a jiní teoretici prokazují velkou službu, neboť narušují chirografické a typografické předsudky, jimiž se v této knize rovněž zabýváme. Z pohledu textualistů vypadá nejhorší forma těchto předsudků takto: člověk má zato, že jednotlivé položky extramentálního světa korespondují s jednotlivými mluvenými slovy a podobně také jednotlivá mluvená slova korespondují se slovy psanými (která, jak se zdá, zahrnují i slova tištěná; u textualistů obecně splývá psaní a tisk

a zřídka se odváží vrhnout alespoň letmý pohled na elektronickou komunikaci). Za tohoto předpokladu vzájemné korespondence se naivní čtenář domnívá, že nejdříve je přítomen extramentální referent, kterého se slovo podle všeho zmocňuje a přenáší ho jakýmsi informačním kanálem do lidské psýchy.

Derrida tuto metafyziku přítomnosti, v jakési variaci na Kantovo téma protikladu noumenona a fenoménu (jež se samo vztahuje k převaze zrakových vjemů, kterou přineslo psaní a potvrdil tisk – Ong 1967b, s. 74), podrobuje zdrcující kritice. Model informačního kanálu nazývá „logocentrismem“, který se podle jeho diagnózy odvozuje z „fonocentrismu“, tedy z názoru, že logos, neboli mluvené slovo, je primární, a psaní má tudíž ve srovnání s mluvenou řečí mnohem menší význam. Písmo narušuje model informačního kanálu, neboť se dá dokázat, že psaní má svou vlastní ekonomii, takže nemůže jednoduše přenášet v nezměněné podobě to, co získává z mluvené řeči. Když se mimo to ohlédneme nazpět, zjistíme, že mluvené slovo narušilo informační kanál ještě dříve než písmo, protože ani mluvené slovo nepřenáší extramentální svět přítomnosti jakoby skrz průhledné sklo. Jazyk je struktura, která není totožná se strukturou extramentálního světa. Z toho v konečném důsledku pro Derridu plyne, že literatura – a vlastně i samotný jazyk – nemůže „reprezentovat“ či „vyjadřovat“ něco, co se nachází mimo ni. A protože „nehovoří o něčem“ ve smyslu informačního kanálu, nehovoří vlastně o ničem a nic neznamená.

Jenže z toho, že A není B, ještě neplyne, že A není nic. Culler (1975, s. 241–254) se zabývá díly celé řady textualistů (jak je zde nazýváme my) či strukturalistů (jak je nazývá on sám) a dokazuje, že strukturalisté, kteří vytvořili pařížskou skupinu *Tel Quel* (Barthes, Todorov, Sollers, Julia Kristeva a jiní), sice popírají, že literatura něco „reprezentuje“ nebo že má „referenční“ charakter, nicméně sami – a ostatně také nevyhnutelně – používají jazyk jako prostředek reprezentace, neboť „by jistě nechtěli tvrdit, že jejich analýzy nejsou lepší než ostatní“.

Na druhé straně není téměř pochyb o tom, že v dnešní době skutečně mnoho lidí přemýšlí o noetických a komunikačních procesech tak, že při tom spoléhají na logocentrický model. Derrida rozbíjí to, čemu říká fonocentrismus a logocentrismus, a tím nám prokazuje vítanou službu ve stejné oblasti, jíž se prohnal Marshall Mc Luhan se svým slavným výrokem „Médium je poselstvím“.

Nedávné studie o rozdílech mezi oralitou a gramotností, jimiž jsme se v této knize zabývali, však poněkud komplikují podstatu fonocentrismu a logocentrismu, a tím přesahují rámec vysvětlení textualistů. Zvláště tomu tak je v případě Platona. Platonův vztah k oralitě byl zcela dvojznačný. Ve *Faidrovi* a v *Sedmém listě* na jedné straně snižuje význam psaní ve prospěch mluvené řeči, a tudíž je fonocentrický. Když však na druhé straně ve své *Ústavě* zavrhuje básníky, činí tak proto, že jak ukázal Havelock, zastupují starý orální, mnemotechnický svět napodobování, který se vyznačuje kumulativností, redundantností, mnohomluvností, tradicionalismem, lidskou věrností a účastenstvím – tedy svět nepřátelský analytickému, řídce osídlenému, exaktnímu, abstraktnímu, vizualistickému, nehybnému světu „idejí“, který Platon nabízel. Platon vědomě neuvažoval o tom, že jeho antipatie vůči básníkům je vlastně zaměřena vůči dřívější, orálně poetické ekonomii, nicméně dnes můžeme rozpoznat, že tomu tak bylo. Platon toto nepřátelství cítil proto, že žil v době, kdy poprvé došlo k dostatečnému zvnitřnění hláskové abecedy, která tak začala ovlivňovat myšlení Řeků, včetně myšlení Platona samotného. Byla to doba, kdy poprvé vznikaly trpělivé analytické, obšírné a souvislé myšlenkové procesy díky způsobům, jimiž gramotnost umožnila myšlení zpracovávat data.

Paradoxem je to, že Platon mohl jasně a účinně formulovat svůj fonocentrismus, tedy skutečnost, že oralitě dává přednost před psaním, jenom proto, že uměl psát. Svůj fonocentrismus vymyslel a hájil prostřednictvím textu. Jestli se tento fonocentrismus proměňuje v logocentrismus a metafyziku „přítomnosti“, je přinejmenším sporné. Platonovská nauka o „idejích“ naznačuje, že nikoli, neboť lidská psýcha se podle ní zabývá pouze stíny nebo stíny stínů, a ne pravými „idejemi“. Platonovy „ideje“ byly možná vůbec první „gramatologii“.

Ze spojení logocentrismu a fonocentrismu plyne, že logocentrismus, neboli jakýsi hrubý realismus, je živěn především pozorností, která se věnuje nadřazenosti zvuku. Svou podporu však logocentrismus naopak nachází v textovosti a stává se ještě výraznějším poté, co chirografickou textovost posílí tisk. Vrchol dosahuje v 16. století v poetice francouzského filozofa a pedagogického reformátora Petra Rama (Ong 1958b). Ve své dialektice či logice Ramus poskytuje přímo nepřekonatelný příklad logocentrismu. V knize *Ramus*,

*Method, and the Decay of Dialogue* (Ramus, metoda a úpadek dialogu) (Ong 1958b, s. 203–204) jsem tento jev nenazval logocentrismem, nýbrž „korpuskulární epistemologií“, čímž jsem měl na mysli vzájemnou shodu každého pojmu, slova a referentu, která ve skutečnosti nikdy nepronikla do mluveného jazyka a jejímž myšlenkovým výchozím bodem a modelem byl tištěný text, a nikoli ústní promluva.

Textualisté, pokud vím, nikdy podrobně nepopsali historické kořeny toho, čemu říkají logocentrismus. Ve své knize *Saving the Text: Literature/Derrida/Philosophy* (Jak zachránit text: Literatura/ Derrida/ Filozofie) (1981, s. 35) upozornil Geoffrey H. Hartman na to, že v Derridovi chybí jakékoli vysvětlení přechodu z (orálně založeného) světa „napodobování“ k pozdějšímu světu „diseminace“ (který má svůj základ v tištěných textech). Pokud toto vysvětlení chybí, může se zdát, že textualistická kritika textovosti, která je bezesporu brilantní a do jisté míry koná dobrou službu, se sama překvapivě váže na text. Dokonce se váže na text víc než všechny jiné ideologie, protože si pohrává s paradoxy samotné textovosti a činí tak v historické izolaci, jako by texty byly uzavřeným systémem. Z této bezvýhodné situace se můžeme dostat pouze tak, že v historickém kontextu pochopíme, co je to primární oralita, neboť primární oralita je jediným verbálním zdrojem, z něhož textovost mohla původně čerpat. Jak tvrdí Hartman (1981, s. 66): „Jestliže v dnešní době je pro nás myšlení textové, pak bychom měli pochopit jeho základy... Texty jsou falešným podloží.“ Nebo, jak bych řekl (napsal) já, text je ve své podstatě pretext – což ale neznamená, že text je možné redukovat na oralitu.

Z činnosti textualistů – např. těch, které jsme zde jmenovali – se vyvíjí „dekonstrukce“ literárních textů. Dekonstruktivisté rádi zdůrazňují, že „jazyky, tedy alespoň naše západní jazyky sice podporují správnost logiky, ale současně ji takřikajíc stavějí na hranu.“ (Miller 1979, s. 32) Miller to dokazuje tím, že pokud v básni prozkoumáme všechny implicitní významy, zjistíme, že báseň není zcela konzistentní sama se sebou.

Proč by však všechny implicitní významy, které jazyk naznačuje, měly být konzistentní? Co vede člověka k domněnce, že jazyk může být strukturován tak, že je sám se sebou dokonale konzistentní, a tudíž je uzavřeným systémem? Iluzi, že logika je uzavřený systém, podpořilo psaní a ještě ve výraznější míře tisk. V orálních kulturách

se tato iluze sotva mohla objevit, přestože se v nich objevovaly iluze zcela jiné. Tyto kultury vůbec nevnímají jazyk jako „strukturu“. Nechápu ho jako analogii stavby nebo jiného prostorového objektu. Staří Řekové měli zato, že jazyk a myšlení má svůj původ v paměti. Otcem múz není Hefaistos, nicméně jejich matkou je Mnemosyne. Architektura nemá s jazykem a myšlením nic společného. Ze strukturalismu nevyhnutelně plyne, že naopak má.

Dílo dekonstruktivistů a jiných textualistů, které jsme zde zmínili, je přitažlivé částečně proto, že jeho základem je nekritická gramotnost bez historické reflexe. To, co je pravdivé v této knize, lze často snadněji a působivěji vyjádřit pomocí mnohem erudovanějšího textualismu – nemůžeme se prostě jen tak zbavit textů, které formují naše procesy myšlení, ale můžeme porozumět jejich slabinám. *L'écriture* stejně jako oralita jsou „privilegované“ svým vlastním charakteristickým způsobem. Bez textualismu nelze oralitu ani odhalit; bez orality je textualismus zase poněkud neprůhledný a hra s ním se může stát jakousi formou okultismu, jakýmsi propracovaným zatemňováním, které může přinášet nekonečné vzrušení, a to i tehdy, když nám nic zvláštního nesděljuje.

#### TEORIE ŘEČOVÝCH AKTŮ A RECEPČNÍ TEORIE (READER-RESPONSE THEORY)

K jistému přehodnocení z hlediska rozdílů mezi oralitou a gramotností vybízají i dva další specializované přístupy k literatuře. Jeden z nich se vyvíjí z teorie řečových aktů, kterou vypracoval J. L. Austin, J. Searle a H. P. Grice a již využila M. L. Prattová k tomu, aby vytvořila předběžnou definici literárního diskurzu jako takového. Teorie řečových aktů rozlišuje „lokuční akt“ (akt vytváření promluvy, struktury slov), ilokuční akt (vyjádření konkrétní situace, kdy na sebe působí mluvčí a příjemce – například slib, pozdrav, trvání na něčem, chlubení atd.) a perlokuční akt (který vytváří u posluchače zamýšlený efekt, např. strach, sebejistotu či odvahu). Součástí této teorie je Griceův „kooperativní princip“, který implicitně ovládá promluvu, neboť předepisuje, že člověk by měl do konverzace přispívat tak, že dodržuje přijatý směr řečové výměny, jíž se zúčastní. A její součástí je rovněž pojem „implikatury“, který se týká různých druhů odhadů, které činíme, abychom objasnili smysl toho, co slyšíme. Je zjevné, že kooperativní



princip a implikatura budou mít zcela jiný vliv v ústní komunikaci, než mají v komunikaci písemné. Pokud vím, tyto odlišné vlivy nebyly nikdy objasněny. Kdyby tomu tak bylo, ukázalo by se, že slib, odpověď, pozdrav, trvání na něčem, příkaz, námitka a jiné ilokuční akty neznamenaají v orální kultuře totéž, co v kultuře gramotné. To cítí mnohé gramotné osoby, které mají zkušenost s vysoce orální kulturou. Případá jim například, že lidé v této kultuře jsou nepoctiví v plnění slibů nebo neupřímní v odpovědích na otázky.

Tím pouze naznačujeme jeden způsob, jímž by rozdíl mezi oralitou a gramotností mohly vnést světlo do oblastí, které zkoumá teorie řečových aktů. Tato teorie by mohla být dále rozvinuta nejen proto, aby se více zabývala ústní komunikací, ale aby se také s větší reflexí věnovala textové komunikaci jakožto komunikaci specificky textové. Winifred B. Hornerová (1979) se tímto směrem začala ubírat. Domnívá se, že psaní „kompozice“ coby akademického cvičení je zvláštním druhem mluvního aktu, který označuje jako textový akt.

Dalším přístupem k problematice literatury, který vybízí k úvahám nad rozdíly mezi oralitou a gramotností, je recepční teorie Wolfganga Isera, Normana Hollanda, Stanleyho Fisha, Davida Bleicha, Michaela Riffaterrea a dalších – včetně Jacquesa Derridy a Paula Ricoeura. Recepční teorie si je naprosto vědoma, že se psaní a čtení liší od ústní komunikace a že jde o problém nepřítomnosti: když spisovatel píše, čtenář není zpravidla přítomen, zatímco při ústní komunikaci je mluvčí přítomen před posluchačem a naopak. Tito teoretici se rovněž energicky obracejí proti novokritické apoteóze materiálního textu. „Objektivita textu je pouhou iluzí“ (Fish 1972, s. 400). Jen velmi málo se však učinilo pro pochopení recepce z hlediska toho, co teď víme o vývoji noetických procesů od stavu primární orality, přes reziduální oralitu až k vysoce vyspělé gramotnosti. Čtenáři, jejichž normy a očekávání týkající se formálního diskurzu řídí orální postoje a myšlení, se k textu vztahují zcela jinak než čtenáři, jejichž vnímání stylu je radikálně textové. Jak jsme již poznamenali, nervózní apostrofy romanopisců 19. století, které byly určeny „milému čtenáři“, naznačují, že těmto spisovatelům se typický čtenář zdál být bližší posluchači starého typu, než jak to u většiny čtenářů cítí spisovatelé v dnešní době. Ve Spojených státech

(a bezpochyby i v jiných vyspělých gramotných společnostech po celém světě) však ještě dnes čtenáři v jistých subkulturách působí v rámci systému, jenž je samou svou podstatou orální a který se orientuje spíše na akční přednes než na informace (Ong 1978). Příležitosti k dalšímu zkoumání jsou zde zcela otevřené a velmi lákavé. Mohou přinést praktické důsledky pro výuku čtení i psaní, stejně jako pro intelektuální teoretizování.

Zdá se být zjevné, že teorie řečových aktů a recepční teorie by mohly být rozšířeny a upraveny, aby dokázaly osvětlit, jak používáme rozhlas a televizi (a rovněž i telefon). Tyto technologie patří do věku sekundární orality (tedy orality, která nepředchází psaní a tisku jako oralita primární, nýbrž z psaní a tisku plyne a je na nich závislá). Aby se teorie řečových aktů a recepční teorie těmto technologiím přizpůsobily, musí se nejdříve vztáhnout k primární oralitě.

#### SPOLEČENSKÉ VĚDY, FILOZOFIE, BIBLICKÁ STUDIA

O dalších oborech, které by zkoumání orality a gramotnosti mohlo ovlivnit, se na tomto místě lze pouze zmínit. Viděli jsme již, že antropologie a lingvistika účinky tohoto zkoumání vnímají a významnou měrou přispěly k našemu poznání orality v protikladu ke gramotnosti. V sociologii je tento dopad daleko méně patrný a historiografie na něj stále ještě čeká: Jak třeba máme interpretovat Livia a jiné antické historiky, kteří psali texty určené k hlasitému čtení? Jaký má vztah renesanční historiografie k oralitě, která se zakonzervovala v rétorice? Obširnější odpověď nemůže být jednoduše kvantitativní, tudíž neměla by pouze přinést nárůst počtu „faktů“. Jak pocit uzavření, který pomáhalo rozvíjet psaní, souvisí s vytvářením děje v psaných textech historiků – jak souvisí s druhy témat, které tito historici využívají, aby pronikli do bezešvé pavučiny událostí, jež se kolem nich odehrávají, a mohli vyprávět příběh. Ve shodě s agonistickými strukturami dávnych orálních kultur byla raná historie přes svou písemnou formu většinou příběhem válek a politických konfrontací. V dnešní době jsme se posunuli k historii vědomí. Tento posun, na který jsme se v této knize ostatně soustředili, zjevně souvisí s tím, že se v chirografické mentalitě projevuje zvnitřňující tendence. Ale jakými způsoby k tomu dochází?

Pokud vím, tak filozofie a ani dějiny myšlení se studiem orality dosud téměř nezabývaly. Filozofie, všechny vědy a „umění“ (analytické zkoumání postupů, jakým je např. Aristotelova *Rétorika*) jsou existenčně závislé na psaní, což znamená, že je neformuje lidská mysl bez jakékoli pomoci, nýbrž tvoří je myšlení využívající určitou technologii poté, co došlo k jejímu hlubokému zvnitřnění, neboli k začlenění do samotných duševních procesů. Vzájemné působení lidské mysli a hmotného světa, který ji obklopuje, je hlubší a kreativnější, než jsme si dosud mysleli. Zdá se, že filozofie by v mnohem větší míře měla reflektovat samu sebe jako technologický výtvar, či-li jako zvláštní druh výtvaru bytostně lidského. Dokonce i samotná logika se vyvíjí z technologie psaní.

Analytické výkladové myšlení se z moudrosti orální kultury rozvíjelo pouze postupně a možná se orálních reziduí zbavuje ještě dnes, kdy naše konceptualizace přizpůsobujeme počítačovému věku. Havelock (1978a) ukázal, jak se například pojem platonské spravedlnosti pod vlivem psaní vyvíjí z archaických hodnotících popisů lidského působení (orální „situační myšlení“), jimž naprosto chybí pojem „spravedlnosti“ jako takový. Další srovnávací studium vztahů orality a gramotnosti by do filozofie mohlo vnést více světla.

Je poměrně pravděpodobné, že zkoumáním pojmového aparátu středověké filozofie z hlediska vztahů orality a gramotnosti bychom došli k tomu, že je na oralitě založen mnohem méně než starořecká filozofie a naopak více než hegelovské a pozdější fenomenologické myšlení. Jak však souvisí ctnosti a neřesti, které fascinují starověké a středověké myslitele, s „těžkými“ postavami–typy ústního vyprávění, srovnáme-li je s komplexnějším a jemněji rozlišujícím abstraktním psychologizováním hegelovského a fenomenologického myšlení? Na tyto druhy otázek může odpovědět pouze podrobné srovnávací studium, které by jistě osvětlilo podstatu filozofických problémů v různých obdobích.

Pokud se zkrátka a dobře bude filozofie zamýšlet nad svou vlastní podstatou, co bude soudit o tom, že filozofické myšlení nemůže být výsledkem samostatné činnosti lidské mysli, nýbrž činnosti té lidské mysli, která se sžila s technologií psaní a u níž došlo k jejímu hlubokému zvnitřnění? Co nám právě tato intelektuální potřeba technologie říká o vztahu lidského vědomí k vnějšímu univerzu?

A co nám říká o marxistických teoriích, které se soustředí na technologie jakožto na prostředky výroby a odcizení? Hegelovská filozofie a její pokračování přímo přetékaají problémy co se týče vztahů orality a gramotnosti. Plnější reflektované odhalení vlastního já, na němž závisí značná část Hegelovy a jiné fenomenologie, není pouze výsledkem působení psaných textů, ale rovněž textů tištěných: bez technologie psaní a tisku jsou moderní zprivatnění vlastního já a pronikavé, dvojité reflexivní sebeuvědomění zcela nemožné.

Pro biblická studia jsou teorémy týkající se vztahů orality a gramotnosti možná ještě větší výzvou než pro jiné studijní oblasti, neboť biblistika za celá staletí vytvořila bezpochyby nejrozsáhlejší soubor textových komentářů na světě. Počínaje kritikou forem Hermanna Gunkela (1862–1932) si biblická věda stále více uvědomuje různé konkrétní podrobnosti – např. přítomnost orálních formulovitých prvků v textu (Culley 1967). Jak však poznamenal Werner Kelber (1980, 1983), biblistika, stejně jako jiná textová studia, bezděčně projevuje sklon k tomu, že model noetické a verbální ekonomie orálních kultur vytváří na základě gramotnosti: představuje si, že orální paměť je variantou doslovné gramotné paměti, a o tom, co uchovává orální tradice, uvažuje jako o jakémsi textu, který jen čeká na to, až ho někdo zaznamená v psané formě. Kelberovo závažné dílo *The Oral and the Written Gospel* (Ústní a psané evangelium) se vůbec poprvé přímo a ve světle tehdejšího, poměrně nového zkoumání vztahů orality a gramotnosti, zaměřuje na otázku, jak skutečně vypadala ústní tradice předtím, než vznikly psané texty synoptických evangelií. To, že texty mají orální původ, si jistě můžeme uvědomit, aniž úplně víme, co to oralita ve skutečnosti je. Například O'Connor (1980) narušil převládající trend a přehodnotil hebrejskou veršovou strukturu z hlediska skutečné orální psychodynamiky. Zdá se tedy, že důkladné pochopení poetických a komunikačních procesů primární orality může biblistice a jejímu chápání textu a křesťanské nauky odkrýt nové hloubky.

#### ORALITA, PSANÍ A ČLOVĚK

„Civilizované“ národy se dlouho stavěly do protikladu s národy „primitivními“ či „divošskými“, a to nejen při salónní konverzaci či

koktejlových večírcích, ale i v intelektuálních a vysoce kultivovaných historických pracích a antropologických studiích. Jedno z klíčových antropologických děl posledních desetiletí – dílo, které jsme na těchto stránkách často citovali – je *Myšlení přírodních národů* Claude Lévi-Strausse (česky 1994), jehož originální francouzský název zní *La Pensée sauvage* (první vydání 1962), tedy *Primitivní (divošské) myšlení*.<sup>12</sup> Můžeme rovněž vzpomenout rané práce Luciena Lévy-Bruhla *Les Fonctions mentales dans les sociétés inférieures* (1910) (Duševní funkce v nižších společnostech) a *La Mentalité primitive* (1923) (Myšlení člověka primitivního) a „Lowellovy přednášky“ Franze Boase *The Mind of Primitive Man* (1922) (Mysl primitivního člověka). Výrazy „primitivní“ a „divošský“, nemluvě o adjektivu „nižší“ (či „podřadný“) jsou významově zatížené. Nikdo nechce, aby ho lidé nazývali primitivem nebo divochem, a je velmi uklidňující, když těmito výrazy kontrastivně popíšeme jiné lidi, abychom ukázali, že my takoví nejsme. V lecčems se tato označení podobají výrazu „negratovaný“: identifikují nějaký dřívější stav věcí jako cosi negativního tak, že poukazují na nějaký nedostatek či vadu.

Díky pozornosti, která se v současné době věnuje rozdílu mezi oralitou a gramotností, nahradilo tyto dobře míněné, avšak v samém svém základu omezené přístupy pozitivnější chápání dřívějších stavů vědomí. Ve své knižně publikované sérii rozhlasových přednášek sám Lévi-Strauss bránil „ty lidi, které obvykle a chybně označujeme jako „primitivní““ proti běžným obviněním, že jejich mysl je „nekultivovaná“ či „fundamentálně odlišná“. Navrhuje, abychom výraz „primitivní“ nahradili výrazem „nepíšící“. Nicméně „nepíšící“ v sobě stále ještě nese negativní hodnocení a naznačuje chirografický předsudek. V tomto pojednání navrhuje, aby se používal pozitivnější a méně nespravedlivý výraz „orální“. Často citované tvrzení Lévi-Strausse (1966, s. 245) „primitivní myšlení totalizuje“ by se tak převedlo na tvrzení „orální myšlení totalizuje“.

Oralita není žádným vzorem a nikdy ani nebyla. To, že k ní přistupujeme pozitivně, ještě neznamená, že ji prosazujeme jako permanentní stav jakékoli kultury. Gramotnost otevírá slovu a lidské existenci značné možnosti, které by si bez psaní nebylo možné ani

<sup>12</sup> Tento význam si zachovává i anglický překlad *The Savage Mind*, 1966. (pozn. překl.)

představit. Dnešní orální kultury si cení svých orálních tradic a trpí tím, že o tyto tradice přicházejí. Nikdy jsem se však přímo ani zprostředkovaně nesetkal se žádnou orální kulturou, která by co nejdříve netoužila dosáhnout stavu gramotnosti. (Někteří jednotlivci se skutečně gramotnosti vzpírají, ale na ty se většinou brzy přestává brát ohled.) Přesto oralitou nelze opovrhovat. Dokáže vyprodukovat takové výtvary, které jsou za hranicí schopností gramotného člověka: např. *Odyseu*. Oralitu rovněž nelze úplně vykořenit, neboť už při samotném čtení textu dochází k jeho „oralizaci“. Jak oralita, tak vývoj gramotnosti z orálních základů jsou nezbytné pro rozvoj vědomí.

Tvrzení, že obrovské množství změn, které nastaly v lidské psýše a kultuře, souvisí s posunem od orality k psaní, neznamená, že psaní (případně jeho pokračování v podobě tisku) bylo jedinou příčinou všech změn. Tato souvislost není redukcionistická, nýbrž relacionistická. Posun od orality k psaní je v blízkém vzájemném vztahu s dalšími výdobytky lidské psýchy a společnosti, o nichž jsme se již zmínili. Svou vlastní jedinečnou roli v tomto procesu sehrál vývoj ve výrobě potravin, v oblasti obchodu, v politickém uspořádání, v náboženských institucích, ve sféře technologických dovedností, ve vzdělávací praxi, ve způsobu dopravy a v organizaci rodiny. Avšak většina těchto výdobytků – a je velmi pravděpodobné, že se to týká všech – byla sama a často velmi hluboce ovlivněna posunem od orality ke gramotnosti a k dalším fázím, stejně jako je pravda, že mnohé z nich zase ovlivnily tento posun.

## „MÉDIA“ VERSUS LIDSKÁ KOMUNIKACE

V této knize, která se zabývá technologizací slova, se většinou vyhýbáme výrazu média (spolu s jeho singulárem „médiu“, které se v současné době vyskytuje jen zřídka). Je to proto, že může vzbudit falešný dojem o povaze verbální, ale i jiné lidské komunikace. Přemýšlíme-li o komunikačním „médiu“ či „médii“, naznačujeme tím, že komunikace využívá jakýsi kanál (či potrubí) k přenosu jednotek určitého materiálu, který označujeme jako „informace“, z jednoho místa na druhé. Má mysl je cosi jako krabice, z níž vyndám „informaci“, zakóduji ji (což znamená, že ji upravím podle velikosti a tvaru potrubí, jímž bude procházet) a vložím ji do jednoho konce po-

trubí (čili média, tedy něčeho, co se nachází mezi dvěma jinými věcmi). Z jednoho konce potrubí se „informace“ dostane na jeho druhý konec, kde ji někdo dekoduje (upraví do původního tvaru a velikosti) a vloží si ji do své vlastní nádoby či krabice, které se říká mysl. Tento model sice má cosi společného s lidskou komunikací, nicméně při bližším ohledání zjistíme, že toho mnoho není a že komunikační akt zkresluje a mění k nepoznání. Proto dal McLuhan jedné své knize ironický název *The Medium is the Massage*, tedy médium coby „masáž“, a nikoli „poselství“ (anglicky „message“).

Lidská komunikace, ať už jde o komunikaci verbální či jinou, se od modelu „média“ liší dost zásadním způsobem, neboť k tomu, aby se vůbec mohla uskutečnit, vyžaduje předem očekávanou zpětnou vazbu. V mediálním modelu se zpráva přesouvá z místa odesílatele do místa příjemce. Při skutečné lidské komunikaci nestojí odesílatel pouze na místě odesílatele, ale než vůbec může cokoli odeslat, musí se ocitnout rovněž na místě příjemce.

Aby člověk mohl mluvit, musí se obracet na jiného člověka nebo na jiné lidi. Pokud má všech pět pohromadě, netoulá se po lesích a nemluví jen tak zbůhdarma do větru. Dokonce i když mluví sám se sebou, musí předstírat, že se rozdělil na dvě osoby. To, co říkám, totiž závisí na tom, k jaké skutečné či smyšlené realitě hovořím – tedy jaké možné reakce bych mohl předem očekávat. Proto se vyhýbám tomu, abych posílal dospělé osobě stejnou zprávu jako malému dítěti. Abych mohl mluvit, musím už v jistém smyslu předem komunikovat s myslí, k níž se obracím. Mohu s ní být ve styku například tak, že jsem s dotyčnou osobou navázal vztah již v minulosti, došlo mezi námi k výměně pohledů nebo si rozumím s třetí osobou, která nás s mým partnerem v rozmluvě svedla dohromady, či prostřednictvím nesčetného množství jiných způsobů. (Slova se modifikují podle určité situace, která nemá pouze verbální charakter). Musím v myslí druhého člověka cítit něco, k čemu se moje promluva může vztahovat. Lidská komunikace nikdy nebývá jednostranná. Nejenže vždycky vyžaduje nějakou reakci, ale tato předem očekávaná reakce navíc přímo utváří její samotnou formu a obsah.

To ještě neznamená, že s určitostí vím, jak bude druhý člověk reagovat na to, co řeknu. Musím však být schopen alespoň neurčitě odhadnout rozsah možných odpovědí. Musím být předem takříkájící

uvnitř myslí druhého člověka, abych do ní vstoupil se svým sdělením, a druhý člověk zase musí být uvnitř mé myslí. Abych cokoli dokázal formulovat, musím už mít „na mysl“ jiného člověka nebo jiné lidi. To je paradox lidské komunikace. Komunikace je intersubjektivní. Mediální model nikoli. Ve fyzickém univerzu neexistuje žádný vhodný model pro tuto operaci vědomí, která je typicky lidskou záležitostí a která naznačuje schopnost člověka vytvářet skutečná společenství, která sdílí vnitřně, intersubjektivně s jinými lidmi.

Ochota žít s „mediálním“ modelem komunikace ukazuje, že jsme formováni chirografickým prostředím. Za prvé, chirografické kultury ve větší míře považují řeč za něco, co má specificky informační charakter, na rozdíl od kultur orálních, pro něž je řeč spíše akčním projevem – způsobem, jak něco učinit někomu jinému. Za druhé se psaný text *prima facie* jeví jako jednosměrná informační ulice, neboť když vzniká, není přítomen žádný skutečný příjemce (čtenář, posluchač). Při mluvení i psaní však nějaký příjemce přítomen být musí, protože jinak by žádný text nemohl být vytvořen. Jelikož je tedy spisovatel izolován od skutečných lidí, vyvolává si představu fiktivní osoby nebo osob. „Spisovatelovo publikum je vždycky pouhá fikce“ (Ong 1977, s. 54–81). Pro každého spisovatele je zpravidla jakýkoli reálný příjemce nepřítomen (a pokud je náhodou přítomen, spisovatel stejně zapisuje své sdělení, jako by dotyčná osoba byla jaksi nepřítomná, protože proč by jinak psal?). Psaní je tak obtížnou činností právě proto, že je nutné fikcionalizovat čtenáře. Celý proces je velmi složitý a plný nejistot. Musím znát tradici – nebo intertextovost, pokud na tom trváme – v níž se pohybují, abych dokázal vytvořit pro skutečné čtenáře takové fiktivní role, které budou schopni a ochotni hrát. Není snadné proniknout do myslí nepřítomných osob, z nichž většinu nikdy ani nebudete znát. Není to však nemožné, pokud společně s nimi důvěrně znáte literární tradici, v níž působí. I já doufám, že se mi v této knize v dostatečné míře podařilo takříkájící uchopit tradici, abych pronikl do myslí svých čtenářů.

#### VNITŘNÍ OBRAT: VĚDOMÍ A TEXT

Přibližně od Hegelovy doby roste povědomí o tom, že se lidské vědomí vyvíjí. Přestože být člověkem znamená být jednotlivcem, tedy



čímsi jedinečným a neopakovatelným, díky stále se rozšiřujícímu historickému poznání začalo být zjevné, že to, jak jednotlivec vnímá sám sebe ve vesmíru, se celá staletí rozvíjelo na základě určitých schémat. Moderní zkoumání posunu od orality ke gramotnosti a k jejímu pokračování – tedy k tisku a k elektronickému zpracování jazykového vyjadřování – stále zřetelněji naznačuje, jak byl tento rozvoj závislý na psaní.

Pro vývoj vědomí v průběhu historie lidstva je charakteristické, že se stále větší a jasněji formulovaná pozornost soustředí na nitro jednotlivého člověka, který si udržuje odstup – i když není nutně oddělen – od struktur společenství, které každého jednotlivce nutně obklopují. Sebevědomí se kryje s lidskou existencí: každý, kdo dokáže říct „já“, má naléhavý pocit sebe sama. Nějaký čas trvá, než tento stav vyzraje v reflexi a jasnou formulaci vlastního já. Ukazuje se to během krátkodobého vývoje: krize v Euripidových hrách se již týkají spíše vnitřního svědomí než společenských očekávání, jako je tomu u krizí v dramatech dřívějšího autora tragédií Aischyla. Podobné vzrůstání filozofický zájem o vlastní já. Tento zájem je patrný v Kantovi, ústředním tématem se stává pro Fichteho, v Kierkegaardovi bije přímo do očí a nakonec prostupuje veškerým myšlením existencialistů a personalistů 20. století. Erich Kahler ve své knize *The Inward Turn of Narrative* (Vnitřní obrat vyprávění) (1973) podrobně popisuje, jak se vyprávění na Západě stále více věnuje vnitřním, osobním krizím a jak je stále zřetelněji formuluje. Vývoj vědomí, který Erich Neumann popisuje v rámci jungovského učení v knize *Origins and History of Consciousness* (Původ a dějiny vědomí) (1954), se po jednotlivých stupních posouvá k vědomé, artikulované, vysoce osobní niternosti.

Těch stupňů vývoje vědomí, v nichž již dochází k rozsáhlému zvnitřnění a jednotlivec již tolik nevězí zcela nevědomě ve strukturách společenství, by, jak se zdá, vědomí nikdy nedosáhlo, kdyby neexistovalo psaní. Vzájemné působení orality, do níž se všichni lidé rodí, a technologie psaní, do níž se nerodí nikdo, se dotýká samotných hloubek lidské psychy. Z ontogenetického i fylogenetického hlediska je to právě mluvená řeč, která jako první osvětluje vědomí artikulovaným jazykem, která nejprve rozděluje podmět a přísudek

a pak je uvádí do vzájemného vztahu a která k sobě vzájemně poučá lidské bytosti tak, že tvoří společnost. Psaní rozděluje a odcizuje, ale rovněž zavádí vyšší jednotu. Posiluje pocit vlastního já a rozvíjí podmínky pro vzájemné působení mezi jednotlivci. Psaní pozvedává vědomí.

Vzájemné působení orality a gramotnosti vstupuje do oblasti nejvyšších lidských zájmů a tužeb. Všechny náboženské tradice lidstva mají své vzdálené kořeny v orální minulosti a zdá se, že v obrovské míře také dokážou mluvené slovo využít. U největších světových náboženství však také došlo k jejich zvnitřnění prostřednictvím vývoje posvátných textů, ať už jde o vědy, bibli či korán. V křesťanském učení je otázka vzájemných polarit orality a gramotnosti obzvlášť naléhavá – možná naléhavější než u všech jiných náboženských tradic, a to včetně tradice hebrejské. V křesťanské nauce se totiž druhá osoba božské Trojice označuje jako Syn – ten, který vykoupil hříchy lidstva – ale rovněž jako Boží slovo. Bůh Otec říká či pronáší Boží slovo, které je Jeho Synem, ale nezapisuje ho. Samotná osoba Jeho Syna se konstituuje jako slovo Otce. Přesto křesťanské učení prezentuje ve svém jádru slovo Otce coby písmo, tedy bibli, kterou sice napsali lidé, nicméně ještě před nimi patří její autorství Bohu tak, jak tomu není u žádného jiného psaného textu. Jakým způsobem spolu tyto dva významy Božího slova souvisejí a jak souvisejí s lidskými bytostmi v průběhu dějin? Tato otázka je dnes v popředí zájmu víc než kdykoli předtím.

A podobně je tomu i s dalšími otázkami, které jsou součástí našeho současného poznání problémů orality a gramotnosti. Dynamika orality a gramotnosti se stává integrální součástí moderního vývoje vědomí, které směřuje k rozsáhlejšímu zvnitřnění a otevřenosti.

---

## Od ústně tradované literatury k hypertextu; a přitom trochu zpět

**Walter J. Ong**<sup>13</sup> (30. 11. 1912–12. 8. 2003) patří mezi nejvlivnější angloamerické literární teoretiky druhé poloviny 20. století. Vystudoval bakalářský program latiny na Rockhurst College a magisterský program angličtiny na Saint Louis University; jeho diplomovou práci o básníku Gerardu Manley Hopkinsovi vedl Marshall McLuhan. Pracoval v knižním průmyslu, v roce 1936 vstoupil do jezuitského řádu a v roce 1946 byl vysvěcen na katolického kněze. Po získání doktorátu z angličtiny (Harvard University, 1955, disertace vyšla ve dvou svazích – viz Ongovy knihy z r. 1958) působil 35 let jako profesor angličtiny a humanitních věd na Saint Louis University. V roce 1978 byl zvolen prezidentem společnosti Modern Language Association of America, která je díky svým více než 30 000 členům nejmasovější vědeckou organizací na světě.

Publikoval řadu knih a stovky článků.<sup>14</sup> Jeho nejznámější prací je právě kniha *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* (1982),

---

<sup>13</sup> Plným jménem Walter Jackson Ong, SJ

<sup>14</sup> Kompletní bibliografie se v době psaní tohoto doslovu připravuje na adrese <http://www.slu.edu/colleges/AS/ENG/ong/bibliography.html>. Nejucelenější monografickou prací o Ongovi je kniha Thomase J. Farrella *Walter Ong's Contributions to Cultural Studies: The Phenomenology of the Word and I-Thou Communication* (Příspěvky Waltera Onga ke studiu kultury: Fenomenologie slova a komunikace „já“–„ty“). Cresskill, Hampton Press 2000).

kteřá byla dosud přeložena do dvanácti jazyků. Předchází jí však celá řada knih a sborníků, v nichž se zabýval třemi základními tématy. Tím prvním je intelektuální či kulturní historie období renaissance: *Ramus, Method, and the Decay of Dialogue* (Ramus, metoda a úpadek dialogu, 1958); *Ramus and Talon Inventory* (Inventarizace díla Petra Ramuse a Omera Talona, 1958). Druhým celoživotním Ongovým tématem je historická i soudobá pozice katolicismu v Americe: sem spadají Ongovy knihy *Frontiers of American Catholicism* (Hraniče amerického katolicismu, 1957) a *American Catholic Crossroads* (Křižovatky amerického katolicismu, 1959) a sborníky, které editoval: *Darwin's Vision and Christian Perspectives* (Darwinova vize a perspektivy křesťanství, 1960) a *Knowledge and the Future of Man* (Vědění a budoucnost lidstva, 1968). Třetím a z hlediska naší knihy nejpodstatnějším tématem jsou dějiny a současnost médií: *The Presence of the Word* (Přítomnost slova, 1967); *Rhetoric, Romance, and Technology* (rétorika, čtivo a technologie, 1971); *Why Talk?* (Proč mluvit?, 1973); *Interfaces of the Word* (Styčné body slova, 1977). Tato centrální témata pochopitelně slučoval i do širších celků: v případě knih *The Barbarian Within* (Barbarství v nás, 1962), *In the Human Grain* (Lidské jádro, 1967) a *Hopkins, the Self, and God* (Hopkins, „já“ a Bůh, 1986) hledá styčné plochy literatury s kulturou a náboženstvím, v knize *Fighting for Life: Contest, Sexuality, and Consciousness* (Boj o život: Soupeření, sexualita a vědomí, 1981) se zabývá různorodými formami vzájemného soupeření od sportu přes rétoriku či akademickou sféru. Soubor Ongových esejí a studií vyšel ve čtyřech svazích *Faith and Context* (Věra a kontext, eds. Thomas J. Farrell a Paul A. Soukup, 1992–99) a ve výběru *An Ong Reader: Challenges for Further Inquiry* (Ong – antologie: Výzva pro další zkoumání, eds. Thomas J. Farrell a Paul A. Soukup, 2002).

Ačkoli Ongova tvůrčí kariéra je rozprostřena přes celou druhou polovinu 20. století, jeho způsob uvažování a psaní se obecnému vývoji teoretického uvažování a psaní poněkud vymyká. Ong je výrazným představitelem interdisciplinárního uvažování, ale přitom je těžké jeho přístup přiřadit k jakékoli ze stávajících výrazných metodologií: jsou v něm výrazné stopy obeznámenosti se studií klasických jazyků, antropologií, fenomenologií, sémiotikou, dekonstrukcí i kognitivními přístupy, aniž by se však Ong alespoň na jistou dobu

stával zastáncem či hlasatelem některé z těchto metodologií. Jeho díla nesměřují k budování uceleného systému, ale ani k větší a větší míře abstrakce a teoretizace. Směřují spíše k zpřesňování, posouvání akcentů a zevšeobecnění problémů na základě materiálu tam, kde se to právě nabízí. Snad právě proto se na rozdíl od svého školitele McLuhana nikdy nestal mediální teoretickou hvězdou. Přesto byl jeho vliv na akademickou humanitní sféru 60.–80. let 20. století zcela zásadní: Ong se vyslovoval k obecným problémům nejen formou vědeckých příspěvků, ale psal i do popularizačně orientovaných časopisů.

Ongovu metodu lze nejspíš přirovnat k metodám historické poetiky, vztažené ovšem nikoli na stránku výrazu, ale na stránku média, jímž je výraz nesen. Zajímají jej způsoby a především okolnosti komunikace, kdy médium či způsob komunikace se zřetelně podílí na spoluutváření významů, jimiž nás sdělení oslovuje. Tento přístup má souvislé historické kořeny v angloamerickém zájmu o pragmatickou dimenzi komunikace; na rozdíl od kontextových teorií kladoucích důraz na sdílený sémiotický potenciál (např. Ecova idea kulturní encyklopedie) či na utváření významů prostřednictvím konstruovaných očekávání (Fishův koncept interpretativní komunity) sleduje Ong významový potenciál materiálních prvků média, jímž je sdělení nesené. Proto do uvažování o tom, co vůbec dělá literaturu literaturou, vnáší – a to ve zcela jiném duchu, než v jakém se rodí Derridův koncept *écriture* – poněkud již opomenutou opozici mluveného a psaného; psané je navíc důsledně členěno na rukopisné a tištěné. Ong z těchto opozic vyvozuje základní důsledky v rozdílu, jímž jsou takto nesená sdělení konstruována, ale i v rozdílech, s nimiž se děje jejich recepce a percepce. V rámci jistého úhlu pohledu se Ongovy přístupy blíží postupům nového historismu, od něž ale Onga odlišuje zájem o celek historického vývoje, a nikoli jen o zevrubnou analýzu jistého výseku. Svou argumentací a myšlenkovými postupy může pak Ongova kniha evokovat i způsob, jimiž vyvozuje základní rysy myšlení „primitivních“ národů ve svých etnologicko-strukturalistických textech Claude Lévi-Strauss.

Jádrem Ongovy knihy o mluvenosti a psaní je analýza přechodů od jedné formy vyjadřování k druhé. Posuny média, skrze něž k nám sdělení přichází, mají podle Onga dopady jak ve sféře logiky, tak i ve

sféře rétoriky. Ong tyto dva – dle něho základní – rysy západní kultury staví do příběhové opozice: primárně rétorický způsob, jímž je nesena ústní promluva, je přechodem k psaní<sup>15</sup> vystřídán důrazem na logické operace, které nám fixovaný a sdílený text umožňuje provádět. V souvislosti s analýzou původní, ústně tradované slovesnosti vrací Ong do našeho uvažování i podstatný a dnes opět docenovaný aspekt jedinečnosti, a to jak z hlediska geneze, tak i recepce sdělení. Zatímco akademická sféra uvažování o literatuře již přinejmenším dvě staletí pracuje s premisou stejnosti, opakovatelných podmínek a transferu výsledného významu bez ohledu na okolnosti či individuum vnímatele, Ong u ústní slovesnosti spatřuje neopakovatelnost a nepřenositelnost podobnou auře původních uměleckých děl v pojetí Waltera Benjamina<sup>16</sup>. Přechod k psaní, analyzovaný především na materiálu antické řečtiny a středověké latiny, znamená zásadní posun v interiorizaci a antropologizaci naší západní civilizace a její kultury.

Ongův výzkum dynamiky proměn způsobů strukturace textu v závislosti na médiu, jímž je vyjádřen, si s sebou pochopitelně nese jisté riziko binárně opoziční schematizace. Obsáhlé spektrum materiálu, který je třeba brát v potaz, činí proto Onga nevyhnutelně závislým na zprostředkovaných zdrojích poznání. Také zobecňující závěry, vyvozované na ilustrativních příkladech-dokladech, nemusí mít vždy stejnou relevanci i platnost<sup>17</sup>. Přesto je jedním z nesporných přínosů Ongovy knihy i „rehabilitace“ primárně orálního vyjadřování ne jako vyjadřování nedokonalého, ale jinakostního. I Ong, byť ze zcela jiných pozic než Derrida, ukazuje, že pojetí psaní jako více či méně zdařilé analogie ústní promluvy je neudržitelné a neproduktivní. Ong dostatečně zřetelně ukazuje, že psaní – stejně jako ústní promluva – má své vlastní zákonitosti i mechanismy produkce i recepce a že potlačení rozdílů mezi oběma způsoby vyjadřování vede k eliminaci podstatných a příznakových rysů

<sup>15</sup> K psaní rukopisnému a následně pak – a opět s jiným dopadem – i k tisku.

<sup>16</sup> Walter Benjamin: Umělecké dílo v době mechanické reprodukovatelnosti. Česky in *Dílo a jeho zdroj* (usp. Růžena Grebeníčková). Praha, Odeon 1979, s. 18–34.

<sup>17</sup> Například vehementní a smysluplný boj proti oxymoronickému sousloví „oral literature“ (ústně tradovaná literatura) se českého kontextu, který si osvojil sousloví „ústní slovesnost“, příliš netýká.

a k následným nepochopením či přeinterpretováním. Ong vidí specifickou orální kulturu v důrazu na ustálená spojení, klišé a stabilizovaná epiteta či metaforu (např. staroseverské kenningy): orální kultura je kulturou přítomností, kulturou bez možnosti návratu v textu i k textu. Je také kulturou auditivní, otevřenou hlasu spíše než obrazu: sám Ong ostatně ve snaze revitalizovat tuto původní auru klade markantní důraz na slovní etymologii, především řeckých a latinských výrazů, která se mu zdá nabízet vysvětlení jakoby uvnitř slova, bez nutnosti jeho definování, příznačného až pro éru psaných slovníků.

Technologie psaní v Ongově pojetí radikálně proměnila náš způsob myšlení, argumentace i vnímání. Akcentovala linearitu a rozmnožila pole minulostního i budoucnostního, jež obepíná psanou promluvu. Analytičnost, zrozená osvojením si abecedy a s ní souvisejícího systému symbolických znaků, přispěla podle Onga k diverzifikovanější hierarchizaci společnosti. Psaní si s sebou nese uzávorkování tvůrce promluvy, a tudíž umožňuje interiorizaci „já“ v rámci procesu vnímání; Ong vidí důkaz v tom, že hinduismus, židovsko-křesťanská tradice i islám jako „velké introspektivní náboženské tradice“ jsou založeny právě na psaném textu. V Ongově pojetí vynález a rozšíření knihtisku narušily privilegované postavení elity, která měla přístup k psaným rukopisům. Tisk a typografie nabídly našemu vnímání pravidelnost, symetrii, ale také duševní vlastnictví slova: vytištění téhož, co již bylo vytištěno jinde a pod jiným jménem, se stává plagiátorstvím. Materiálem literárněvědného výzkumu, ale také jeho vyjadřovacím nositelem, se s nástupem novověku stává víc a víc psaný text, psaný výsledek interpretace, psaný záznam hodnocení.

Ong nijak nezpochybňuje možnosti, které vůči „kontextově nezávislému“ napsanému textu dokázala rozvinout a nabídnout nová kritika, strukturalismus, sémiotika, hermeneutika či recepční estetika. Jeho rehabilitace orální kultury není nesena nostalgickým hledáním ztraceného věku blaženosti; je konstruktem jiné možnosti, v níž komunikace probíhá vždy v jedinečném a konkrétním kontextu, umožňuje změnu, improvizaci dle momentálních okolností a její výsledek i důsledek je vždy nejistý. Konceptem sekundární orality nabízí Ong našemu vnímání literatury obdobný rys, který nabídl třeba



Roland Barthes svým „nulovým stupněm rukopisu“: psaná promluva si v sobě nese nevyhnutelně smazávanou stopu orálnosti, tematizuje nemožnost analogického ztvárnění přepisem, odkazuje k neexistujícímu prvopočátku, ke slovu před jeho napsáním. Právě tato dimenze Ongova pojetí nejspíš také vede jeho zastánce k akcentování Ongova náznaku sekundární orality, kterou spatřují především v elektronických médiích, v nichž se na rozdíl od tištěného textu eliminuje textová autonomie a zvýrazňuje se opětovně jedinečnost, neopakovatelnost toho, jak komunikace proběhla: i při četbě téhož hypertextu proklikává totožný čtenář pokaždé nejspíš různé odkazy do nižších úrovní, některé hyperodkazy přestávají fungovat, jiné jsou doplňovány atp. Digitální média a multimédia obecně tedy akcentují opět interaktivnost a problematizují evidentní a stabilní začátek a konec textu. Obdobný dopad má ostatně i koncept intertextovosti, který literární uvažování ovlivnil paralelně s nástupem elektronické formy textů.

Ongův způsob argumentace je spíše teleologický než programově teoretizující: zobecnění se vytvářejí na základě poměrně úzkého materiálového vzorku a ve výrazně binárně opozičních dimenzích. Ong nicméně nesměřuje k ucelenému teoretickému systému: spíše ukazuje svá zobecnění jako hypotézy, jako teze, které jsou k dispozici k dalšímu domýšlení. To platí i pro často přejímanou typologii charakteristických rysů orálního myšlení a vyjadřování. Ong nabízí devět rysů, jimiž tento typ myšlení v opozici k myšlení nad psaným a tištěným textem charakterizuje: orální myšlení entity přiřazuje spíše, než aby je hierarchizovalo; sceluje a udržuje spíše, než aby analyticky problematizovalo; je redundantní či „přebujelý“; je konzervativní a tradiční; má blízko k lidské každodennosti; je agnostické; preferuje vcítění a účastenství před odstupem; je homeostatické, tj. udržuje si rovnováhu eliminací všeho, co se nejeví jako relevantní; je situační spíše než abstrahující. Jakkoli je jistě možné danou typologii rysů napadat či revidovat slučováním či naopak rozšiřováním, nelze si nevšimnout, že ji lze docela dobře použít například k postižení rozdílů mezi dramatem jako psaným textem a jeho jevištní realizací. A obdobně se tento výčet stane inspirativním a zajímavým, pokud smysl čtení literárních textů přestaneme vidět ve verbalizaci výsledků tohoto čtení, ale přijmeme

Barthesovu pobídku k nerezultativnímu požitku z textu, ze čtení pro samotný proces čtení.

Vynález a rozšíření knihtisku etablovalo v našem myšlení podstatnou kategorii textovosti. Ong ji nechápe v dekonstruktivním pojetí, tj. jako něco, co se textem děje a co je z textu neabstrahovatelné, nepřenositelné, odkazem mimo text nevyjádřitelné. Textovost pro Onga znamená především nový způsob uspořádanosti, umožněný autonomním, na kontextu nezávislým diskurzem.<sup>18</sup> Vynález abecedy s její analytickou schopností zredukovat zvuky do ekonomicky úsporných a v tisku totožných prostorových ekvivalentů znamená potlačení událostního, zcela přítomného aspektu řeči ve prospěch řeči a slov jakožto věcí. Tento vynález zvýraznil znakový aspekt řeči; zvuk reprezentovaný grafémem je jedinou věcí, k níž grafém odkazuje. Antropomorfizace psaného textu se v Ongově pojetí projevuje prostorovým uspořádáním na stránce, která má „záhlaví“ i „zápatí“; odkazem „výše“ či „níže“ může být míněna i pasáž vzdálená několik stránek, čímž se implikuje představa textu v mysli čtenáře, a nikoli prostor dané stránky textu. Ale především zatímco slovo v mluvené řeči je vždy součástí a modifikací celostné situace, která je širší než pouze verbální, v psané podobě je slovo izolováno od kontextu, v němž se rodí. Tento odstup jednak vyžaduje fikcionalizaci, tj. textové dotvoření chybějícího kontextu (formou textem implikovaného autora i vnímatele), jednak dává prostor ironii jako stále konstitutivnějšímu rysu psané a tištěné literatury.

Sám styl Ongova psaní jako by tyto výše zmíněné rysy tematizoval. Ong svou práci o ztrátě aury orální komunikace musí napsat; jenom tak může oslovit tisíce vnímatelů a jenom tak mohou jeho myšlenky setrvat a být sdíleny, domýšleny či vyvraceny. Navíc i on musí dodržet rysy tištěné vědecké práce z 20. století. Proto má i jeho kniha *Obsah, Rejstřík*, proto je analyticky hierarchizována do kapitol a podkapitol, proto je argumentující „hlas“ textu neustále přerušován závorkovými odkazy k jiným autorům i kurzívním zna-

<sup>18</sup> Hranice textu a kontextu se nicméně právě konceptem textovosti také rozostřuje. Ongem toliko načrtnutý prostor k bádání je v tomto ohledu zaplněn o pár let později zásadní prací Gérard Genetta o paratextech (Seuils, 1987).

čením děl, o nichž mluví. Zároveň ale jako by se Ong odmítal tomuto typu komunikace poddat zcela. Složitá „vědecká“ dikce je čas od času narušena sugestivní, byť zjednodušující tezí či odbočkou, větou, která si říká o to, aby byla vytržena z kontextu a zapamatována či citována. Proto se některá témata vracejí, některé teze jsou v různých kontextech víceméně jenom zopakovány, některé soudy jsou vyneseny bez důkazového podloží, jen jako odlehčené bonmoty. Proto lze knihu číst nejen od začátku do konce, ale lze celkem pohodlně začít i *in medias res*: každá kapitola i podkapitola je víceméně autonomní a porozumět její argumentaci nevyžaduje obeznámenost se vším, co předcházelo. Proto jsou základní teze, které si Ong vypůjčuje od jiných badatelů, parafrází zprostředkovány, aniž by se předpokládalo, že čtenář při odkazu svou četbu přeruší a půjde si daný zdroj prostudovat. Proto zpoza Ongovy dikce zřetelně prosvítá (jsme v prostoru, totiž v textu) autorský hlas, který se projevuje nejen logikou argumentace, ale i rétorikou, potřebou vyslovit se, oslovit a zanechat stopu. Ongova kniha vyšla před téměř pětadvaceti lety a její autor před třemi lety v pozhnaném věku zemřel. Přesto je – i díky tomuto textu – jeho „hlas“ zachován a myšlenky, které nabízí, i dnes provokují k domýšlení či k problematizaci našeho synchronního zřetele a pohodlného stanovování si hranic významu, obsaženého a nalezitelného pouze v textu. Slovo i výpověď k nám, jak nás Ongova kniha upozorňuje, nepřicházejí jenom tak; nejsou emanací duše bez těla. Jsou vždy nesena nějakým médiem, a toto médium hraje i sémantickou roli.

Petr A. Bílek

## LITERATURA

Kromě děl, které jsme citovali v textu, se v tomto seznamu literatury objevuje také několik dalších studií, které mohou být pro čtenáře užitečné.

Tento seznam si neklade za cíl zahrnout veškerou rozsáhlou literaturu všech oborů, v nichž jsou oralita a gramotnost předmětem zájmu (například africké kultury), ale pouze uvést některé významné práce, které mohou posloužit jako úvod do studia hlavních oborů. Mnohé z knih, které zde citujeme, obsahují bibliografie, jež mohou čtenáře dovést k mnoha dalším rozličným otázkám.

Většina studií, které se zabývají rozdíly mezi oralitou a gramotností, byla napsána v angličtině a značnou část průkopnické práce odvedli vědci ve Spojených státech a v Kanadě. Tento seznam literatury se soustředí na práce psané v anglickém jazyce, přestože se v něm objevuje také několik knih v jiných jazycích.

Abychom se vyhnuli zmatku, prameny, které je možné snadno ověřit v běžných referenčních zdrojích, jakými jsou například encyklopedie, nejsou v tomto textu opatřeny příslušnými odkazy.

Anotaci uvádíme tam, kde se domníváme, že je z jistých zvláštních důvodů nutné ji uvést.

- ABRAHAM, Roger D.: „Introductory remarks to a rhetorical theory of folklore“, *Journal of American Folklore*, 81, 1968, s. 143–158.
- „The training of the man of words in talking sweet“, *Language in Society*, 1, 1972, s. 15–29.
- ACHEBE, Chinua: *No Longer at Ease*, New York, Ivan Obolensky 1961; česky *Už nikdy klid*, přel. Jiří Valja, Praha, SNKLU 1964.
- AHERN, John: „Singing the book: orality in the reception of Dante's Comedy“, *Annals of Scholarship*, 1982.
- ANTINUCCI, Francesco: „Notes on the linguistic structure of Somali poetry“, in: Hussein M. Adam (ed.) *Somalia and the World. Proceedings of the International Symposium ...* 15.–21. října, 1979, sv. I, s. 141–153, Mogadisho, Halgan 1979.
- ARISTOTELES: *Poetika*, přel. Milan Mráz, Praha, Svoboda 1996. Anglicky Aristotle: *Aristotle's Poetics*, překl. a rozb. Kenneth A. Telford, Chicago, Henry Regnery 1961.
- BALOGH, Josef: „Voces Paginarum“: Beiträge zur Geschichte des lauten Lesens und Schreibens“, *Philologus*, 82, 1926, s. 84–109, 202–240. Velmi raná studie, nicméně stále obsahuje celou řadu užitečných informací.
- BASHAM, A. L.: *The Wonder That Was India: A Study of the History and Culture of the Indian Sub-Continent before the coming of the Muslims*, nov. rev. vyd. New York, Hawthorn Books 1963. 1. vydání 1954.
- BÄUML, Franz H.: „Varieties and consequences of medieval literacy and illiteracy“, *Speculum*, 55, 1980, s. 237–265. Velmi zasvěcená a informativní studie. Středověká společnost byla v zásadě gramotná, nicméně týkalo se to jejich předních osobností. Přístup k celé řadě psaných textů nebyl nutně přímý. Mnozí lidé text znali pouze proto, že měli někoho, kdo jim ho uměl přečíst. Středověká gramotnost a ngramotnost působily spíše jako „determinanty různých typů komunikace“ a nešlo pouze o „osobní atributy“ jednotlivců.
- BAYER, John G.: „Narrative techniques and oral tradition in *The Scarlet Letter*“, *American Literature*, 52, 1980, s. 250–263.
- BERGEROVÁ, Brigitte: „A new interpretation of the IQ controversy“, *The Public Interest*, 50 (zima), 1978, s. 29–44.
- BERNSTEIN, Basil: *Class, Codes, and Control. Theoretical Studies towards a Sociology of Language*, sv. I, druhé rev. vyd., Londýn, Routledge & Kegan Paul 1980. První vydání 1971.
- BIEBUYCK, Daniel a Mateene, Kahombo C. (edd. a překl.): *The Mwindo Epics from the Banyanga*, vyprávění Candiho Rurekeho, anglický překlad s textem nangijského originálu, Berkeley a Los Angeles, University of California Press 1971.
- BLOOM, Harold: *The Anxiety of Influence*, New York, Oxford University Press 1973.
- BOAS, Franz: *The Mind of Primitive Man*, Přednáškový kurz v Lowellském institutu (Boston, Mass.) a v Národní mexické univerzitě, 1910–1911, New York, Macmillan 1922.
- BOERNER, Peter: *Tagebuch*, Stuttgart, J. B. Metzler 1969.

- BRIGHT, William: „Literature: written and oral“ in Deborah Tannenová (ed.), *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1981*, Washington, DC, Georgetown University Press 1981, s. 270–283.
- BRINK, Carle Oscar: *Horace on Poetry: The „Ars Poetica“*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1971.
- BRUNS, Gerald L.: *Modern Poetry and the Idea of Language: A Critical and Historical Study*, New Haven a Londýn, Yale University Press 1974.
- BYNUM, David E.: „The generic nature of oral epic poetry“, *Genre*, 2 (3) (září), 1967, s. 236–258. Reprint in Dan Ben-Amos (ed.), *Folklore Genres*, Austin a Londýn, University of Texas Press 1976, s. 35–58.
- *Child's Legacy Enlarged: Oral Literary Studies at Harvard since 1856*. Publikace Sbírky Milmana Parryho, Cambridge, Mass., Center for the Study of Oral Literature, 1974. Reprint z *Harvard Literary Bulletin*, xxii (3), červenec 1974.
- *The Daemon in the Wood: A Study of Oral Narrative Patterns*, Cambridge, Mass., Center for the Study of Oral Literature, 1978. Distribuce Harvard University Press.
- CAROTHERS, J. C.: „Culture, psychiatry and the written word“, *Psychiatry*, 22, 1959, s. 307–320.
- CARRINGTON, John F.: *La voix des tambours: comment comprendre le langage tambouriné d'Afrique*, Kinshasa, Centre protestant d'éditions et de diffusion 1974.
- CARTER, Thomas Francis: *The Invention of Printing in China and Its Spread Westward*, rev. L. Carrington Goodrich, 2. vydání, New York, Ronald Press 1955.
- CHADWICK, Hector Munro – CHADWICKOVÁ, Nora Kershaw: *The Growth of Literature*, 3 svazky, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1932–1940.
- CHAFE, Wallace L.: „Integration and involvement in speaking, writing, and oral literature“ in Deborah Tannenová (ed.), *Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*, Norwood, NJ, Ablex 1982.
- CHAMPAGNE, Roland A.: „A grammar of the languages of culture: literary theory and Yuri M. Lotman's semiotics“, *New Literary History*, ix, 1977–1978, s. 205–210.
- CHAYTOR, Henry John: *From Script to Print: An Introduction to Medieval Literature*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1945.
- CLANCHY, M. T.: *From Memory to Written Record: England, 1066–1307*, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1979.
- COHEN, Murray: *Sensible Words: Linguistic Practice in England 1640–1785*, Baltimore a Londýn, Johns Hopkins University Press 1977.
- COLE, Michael – SCRIBNEROVÁ, Sylvia: *Culture and Thought*, New York, John Wiley 1973.

- COOK-GUMPERZOVÁ, Jenny - GUMPERZ, John: „From oral to written culture: the transition to literacy“, in Marcia Farr Witheadová (ed.), *Variation in Writing* (Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates 1978).
- CORMIER, Raymond J.: „The problem of anachronism: recent scholarship on the French medieval romances of antiquity“, *Philological Quarterly*, LIII, (2) (jaro), 1974, s. 145-157. „Obecně přijímané rysy předgramotné společnosti jsou pouze částečně v souladu s novým, předčasně vyspělým publikem středověkého románu. Bylo by velmi lákavé předpokládat, že ngramotnost byla příčinou anachronismů ve středověkém románu se starověkou látkou či jinde. Připustil bych pouze to, že obecně uznávané rysy společnosti, v níž neexistuje gramotnost, tedy oralita, dynamismus, polemičnost a realizované schizoidní chování jen částečně charakterizují společnost poloviny 20. století.“
- CROSBYOVÁ, Ruth: „Oral delivery in the Middle Ages“, *Speculum*, II, 1936, s. 88-110.
- CULLER, Jonathan: *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature*, Ithaca, NY, Cornell University Press 1975.
- CULLEY, Robert C.: *Oral-Formulaic Language in the Biblical Psalms*, Toronto, University of Toronto Press 1967.
- CUMMINGS, (Edward Estlin): *Complete Poems*, 2 sv., Londýn, MacGibbon & Kee 1968. Slovensky E. E. Cummings: *Tulipány a komíny* (výbor), přel. Ján Vilikovský, Bratislava, Slovenský spisovateľ 1970.
- CURSCHMANN, Michael: „Oral poetry in medieval English, French, and German literature: some notes on recent research“, *Speculum*, 42, 1967, s. 36-53.
- DALY, Lloyd S.: *Contributions to a History of Alphabetization in Antiquity and the Middle Ages*, Collection Latomus, sv. xc, Brusel, Latomus, Revue d'études latines 1967.
- DERRIDA, Jacques: *Of Grammatology*, přel. Gayatri Chakravorty Spivaková, Baltimore a Londýn, Johns Hopkins University Press 1976. Slovensky Derrida, Jacques: *Gramatológia*, přel. Martin Kanovský, Bratislava, Archa 1999.
- *Writing and Difference*, přel. a úvodem a poznámkami opatřil Alan Bass, Chicago, University Chicago Press 1978. Česky Derrida, Jacques: *Násilí a metafyzika*, pod vedením Jiřího Pechara přel. Alena Bakešová...et al., Praha, Filosofie 2002.
- DIRINGER, David: *The Alphabet: A Key to the History of Mankind*, 2. vyd, rev., New York, Philosophical Library 1953.
- *The Story of Aleph Beth*, New York a Londýn, Yoseloff 1960.
- *Writing, Ancient Peoples and Places*, 25, Londýn, Thames & Hudson 1962.
- DURAND, Gilbert: *Les Structures anthropologiques de l'imaginaire*, Paříž, Presses Universitaires de France 1960.

- DYKEMA, Karl: „Cultural lag and reviewers of Webster III“, *AAUP Bulletin* 49, 1963, s. 364-369.
- EDMONSON, Munro E.: *Lore: An Introduction to the Science of Folklore and Literature*, New York, Holt, Rinehart & Winston 1971.
- EISENSTEINOVÁ, Elizabeth: *The Printing Press as an Agent of Change: Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe*, 2 sv., New York, Cambridge University Press 1979.
- ELIADE, Mircea: *Patterns in Comparative Religion*, přel. Willard R. Trask, New York, Sheed & Ward 1958.
- ELYOT, Sir Thomas: *The Boke Named the Governour*, Londýn, Thomas Berthelet, 1534.
- EOYANG, Eugene: „A taste for apricots: approaches to Chinese fiction“, in Andrew H. Plaks (ed.): *Chinese Narrative: Critical and Theoretical Essays*, s předmluvou Cyrila Birche, Princeton, NJ, Princeton University Press 1977, s. 53-69.
- ESSIEN, Patrick: „The use of Annang proverbs as tools of education in Nigeria“, disertační práce, St. Louis University 1978.
- FAIK-NZUJI, Clémentine: *Enigmes Lubas-Nshinga: Étude structurale*, Kinshasa, Editions de l'Université Lovanium 1970.
- FARREL, Thomas J.: Developing literacy: Walter J. Ong, and basic writing“, *Journal of Basic Writing*, 2 (1) (podzim/zima), 1978a, s. 30-51.
- „Differentiating writing from talking“, *College Composition and Communication*, 29, 1978b, 346-350.
- FEBVRE, Lucien - MARTIN, Henri Jean: *L'Apparition du livre*, Paříž, Editions Albin-Michel 1958.
- FERNANDEZ, James in Ivan Karp a Charles S. Bird (ed.): *Explorations in African Systems of Thought*, Bloomington, Ind., Indiana University Press 1980, s. 44-59.
- FINNEGANOVÁ, Ruth: *Oral Literature in Africa*, Oxford, Clarendon Press 1970.
- *Oral Poetry: Its Nature, Significance, and Social Context*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1977.
- *A World Treasury of Oral Poetry*, ed. s úvodem Ruth Finneganové, Bloomington a Londýn, Indiana University Press 1978.
- FISH, Stanley: *Self-Consuming Artifacts: The Experience of Seventeenth Century Poetry*, Berkeley, Kalif. a Londýn, University of California Press 1972.
- FOLEY, John Miles: „The traditional oral audience“, *Balkan Studies*, 18, 1977, s. 145-153. Popisuje sociální, rituální, příbuzenské a jiné struktury při orálních přednesech na jednom srbském festivalu v roce 1973.

- Recenze na knihu Ruth Finneganové *Oral Poetry: Its Nature, Significance, and Social Context*, *Balkan Studies*, 20, 1979, s. 470-475.
- „Beowulf and traditional narrative song: the potential and limits of comparison“, in John D. Niles (ed.): *Old English Literature in Context: Ten Essays*, Londýn, Anglie, a Totowa, NJ, Boydell, Rowman & Littlefield 1980a, s. 117-136, 173-178. Tvrdí, že charakter a použití orální formule závisí na tradici, v níž se používá. Existuje však dostatečné množství podobností, což nás opravňuje k tomu, abychom i nadále výraz formule používali.
- „Oral literature: premises and problems“, *Choice*, 18, 1980b, s. 487-496. Odborně zaměřený článek s neocenitelnou bibliografií včetně seznamu zvukových nahrávek.
- (ed.) *Oral Traditional Literature: A Festschrift for Albert Bates Lord*, Columbus, Ohio, Slavica Press 1981.
- FORSTER, Edward Morgan: *Aspects of the Novel and Related Writings*, Londýn, Edward Arnold 1974. Slovensky *Aspekty románu*, přel. Eva Šimečková, Bratislava, Tatran 1971.
- FRITSCHI, Gerhard: „Oral experience in some modern African novels“, autorův strojopis, 1981.
- FRYE, Northrop: *Anatomy of Criticism*, Princeton, NJ, Princeton University Press 1957. Český *Anatomie kritiky*, přel. Sylva Ficová, Brno, Host 2003.
- GELB, Ignace: *A Study of Writing*, rev. vyd. Chicago, University of Chicago Press 1963. Původně publikováno jako *A Study of Writing: The Foundations of Grammatology*, 1952.
- GIVÓN, Talmy: „From discourse to syntax: grammar as a processing strategy“, *Syntax and Semantics*, 12, 1979, s. 81-112.
- GLADWIN, Thomas: *East Is a Big Bird: Navigation and Logic on Puluwat Atoll*, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1970.
- GOLDIN, Frederick (ed.): *Lyrics of the Troubadours and Trouvères: An Anthology and a History*, překl. a úvod Frederick Goldin, Garden City, NY, Anchor Books 1973.
- GOODY, Jack John Rankin (ed.): *Literacy in Traditional Societies*, úvod Jack Goody, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1968a.
- „Restricted Literacy in Northern Ghana, in Jack Goody (ed.), *Literacy in Traditional Societies*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1968b, s. 198-264.
- *The Domestication of the Savage Mind*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1977.
- GOODY, Jack John Rankine - WATT, Ian: „The consequences of literacy“, in Jack Goody (ed.), *Literacy in Traditional Societies*, Cambridge, England, Cambridge University Press 1968, s. 27-84.
- GRIMBLE, A. F.: *Return to the Islands*, Londýn, Murray 1957.
- GULIK, Robert Hans van (přel. a ed.): *Three Murder Cases Solved by Judge Dee: An Old Chinese Detective Novel*, Tokyo, Toppan Printing Co. Originálním textem je anonymní čín-

- ské dílo z 18. století. Dee Goong an, Soudce Ti (Ti Žen-tie) (630-700 n. l.) se objevuje v dřívějších čínských příbězích. Česky *Slavné případy soudce Ti*, Plzeň, Perseus 1996.
- GUMPERZ, John J. - KALTMANNOVÁ, Hannah - O'CONNOROVÁ, Catherine: „Transition to literacy“ in Deborah Tannen (ed.): *Coherence in Spoken and Written Discourse*, Norwood, NJ, Ablex 1982 nebo 1983. Tento referát byl přednesen při setkání předcházející 32. kulatému stolu Univerzity v Georgetownu k problémům jazyků a lingvistiky, 19.-21. března 1981. Rukopis dodali autoři.
- GUXMAN, M. M.: „Some general regularities in the formation and development of national languages“ in Joshua A. Fishman (ed.): *Readings in the Sociology of Language*, Haag, Mouton 1970, s. 773-776.
- HADAS, Moses: *Ancilla to Classical Reading*, New York, Columbia University Press 1954.
- HAJNAL, István: *L'Enseignement de l'écriture aux universités médiévales*, Budapešť, Academia Scientiarum Hungarica Budapestini 1954.
- HARMS, Robert W.: „Bobangi oral traditions: indicators of changing perceptions“, in Joseph C. Miller (ed.): *The African Past Speaks*, Londýn, Dawson; Hamden, Conn., Archon 1980, s. 178-200. Tyto přístupy jsou založeny na předpokladu, že ústní tradice se uchovávají a předávají nikoli z prosté zvědavosti, která se týká minulosti, nýbrž proto, že vytvářejí důležitá tvrzení o přítomnosti.
- HARTMAN, Geoffrey: *Saving the Text: Literature/Derrida/Philosophy*, Baltimore, Md, Johns Hopkins University Press 1981.
- HAUGEN, Einar: „Linguistics and language planning“, in William Bright (ed.), *Sociolinguistics: Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference 1964*, Haag, Mouton 1966, s. 50-71.
- HAVELOCK, Eric A.: *Preface to Plato*, Cambridge, Mass., Belknap Press of Harvard University Press 1963.
- „Prologue to Greek Literacy“, in *Lectures in Memory of Louise Taft Sample*, University of Cincinnati Classical Studies, sv. 2, Norman, Okla., University of Oklahoma Press 1973, s. 229-291.
- *Origins of Western Literacy*, Toronto, Ontario Institute for Studies in Education 1976.
- *The Greek Concept of Justice: From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato*, Cambridge, Mass., Londýn, Anglie, Harvard University Press 1978a.
- „The alphabetization of Homer“, in Eric A. Havelock a Jackson F. Herschell (ed.), *Communication Arts in the Ancient World*, New York, Hastings House, 1978b, s. 3-21.
- „The ancient art of oral poetry“, *Philosophy and Rhetoric*, 19, 1979, s. 187-202.
- HAVELOCK, Eric A. - HERSCHELL, Jackson P. (ed.): *Communication Arts in the Ancient World*, Humanistic Studies in the Communication Arts, New York, Hastings House 1978.
- HAWKES, Terence: *Structuralism and Semiotics*, Berkeley a Los Angeles, University of California Press, Londýn, Methuen 1977.



- HAYMES, Edward R.: *A Bibliography of Studies Relating to Parry's and Lord's Oral Theory*, Publications of the Milman Parry Collection: Documentation and Planning Series, 1, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1973. Neocenitelná bibliografie. Více než 500 položek. Viz také Holoka 1973.
- HENIGE, David, „The disease of writing': Ganda and Nyoro kinglists in a newly literate world", in Joseph C. Miller (ed.), *The African Past Speaks*, Londýn, Dawson; Hamden, Conn., Archon 1980, s. 240-261.
- HIRSCH, E. D., Jr.: *The Philosophy of Composition*, Chicago a Londýn, University of Chicago Press 1977.
- HOLOKA, James P.: „Homeric originality: a survey", *Classical World*, 66, 1973, s. 257-293. Neocenitelná bibliografie, anotováno, 214 položek. Viz také Haymes 1973.
- HOPKINS, Gerard Manley: *Note-Books and Papers of Gerard Manley Hopkins*, ed. Humphrey House, Londýn, Oxford University Press 1937.
- HORNER, Winifred Bryan: „Speech-act and text-act theory: 'theme-ing' in freshman composition", *College Composition and Communication*, 309, 1979, s. 166-169.
- *Historical Rhetoric: An Annotated Bibliography of Selected Sources in English*, Boston, Mass., G. K. Hall 1980.
- HOWELL, Wilbur Samuel: *Logic and Rhetoric in England, 1500-1700*, Princeton, NJ, Princeton University Press 1956.
- *Eighteenth-Century British Logic and Rhetoric*, Princeton, NJ, Princeton University Press 1971.
- ISER, Wolfgang: *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore a Londýn, Johns Hopkins Press. Původně vyšlo jako *Der Akt des Lesens: Theorie ästhetischer Wirkung*, Mnichov, Wilhelm Fink 1976.
- IVINS, William M., Jr.: *Prints and Visual Communication*, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1953.
- JAYENS, Julian: *The Origins of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*, Boston, Houghton Mifflin 1977.
- JOHNSON, John William: „Somali prosodic systems", *Horn of Africa*, 2 (3), červenec-září, 1979a, s. 46-54.
- „Recent contributions by Somalis and Somalists to the study of oral literature", in Hussein M. Adam (ed.), *Somalia and the World: Proceedings of the International Symposium ...15.-21. září 1979*, sv. 1, Mogadisho, Halgan 1979b, s. 117-131.
- JOUSSE, Marcel: *Le Style oral rythmique et mnémotechnique chez les Verbo-moteurs*, Paris, G. Beauchesne, 1925.

- *Le Parant, la parole et le souffle*, předmluva Maurice Houis, Ecole Pratique des Hautes Etudes, *L'anthropologie du geste*, Paris, Gallimard 1978.
- KAHLER, Erich: *The Inward Turn of Narrative*, přel. Richard a Clara Winston, Princeton, NJ, Princeton University Press 1973.
- KELBER, Werner: „Mark and oral tradition", *Semeia*, 16, 1980, s. 7-55.
- *The Oral and the Written Gospel: The Hermeneutics of Speaking and Writing in the Synoptic Tradition, Mark, Paul and Q*, Philadelphia, Fortress Press 1983.
- KENNEDY, George A.: *Classical Rhetoric and Its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times*, Chapel Hill, NC, University of Northern Carolina Press 1980.
- KERCKHOVE, Derrick de: „A theory of Greek tragedy", *Sub-Stance*, vydala Sub-Stance, Inc., Madison, University of Wisconsin 1981.
- KIPARSKY Paul: „Oral poetry: some linguistic and typological considerations", in Benjamin A. Stolz a Richard S. Shannon (edd.), *Oral Literature and the Formula*, Ann Arbor, Mich., Center for the Coordination of Ancient and Modern Studies 1976, s. 73-106.
- KROEBER, A. L.: „Sign language inquiry", in Garric Mallory (ed.), *Sign Language among North American Indians*, Haag, Mouton 1972, reprint Washington, DC 1981.
- LANHAM, Richard A.: *A Handlist of Rhetorical Terms*, Berkeley, University of California Press 1968.
- LEAKEY, Richard E. - LEWIN, Roger, *People of the Lake: Mankind and Its Beginnings*, Garden City, NY, Anchor Press/Doubleday, 1979.
- LÉVI-STRAUSS, Claude: *Totemism*, přel. Rodney Needham, Boston, Beacon Press 1963. Česky *Totemismus dnes*, přel. Zdeněk Justoň, Praha, Dauphin 2001.
- *The Savage Mind*, Chicago, University of Chicago Press 1966. Původně vyšlo jako *La Pensée sauvage*, 1962. Česky *Myšlení přírodních národů*, přel. Jiří Pechar, Liberec, Dauphin 1996.
- *The Raw and the Cooked*, přel. John a Doreen Weightmanovi, New York, Harper & Row 1970. Původně vyšlo jako *Le Cru et le Cuit*, 1964.
- *Myth and Meaning*, the 1977 Massey Lectures, CBS Radio series, „Ideas", New York, Schocken Books 1979. Slovensky *Mýtus a význam*, přel. Vilikovský Pavel, Bratislava, Archa 1993.
- LÉVY-BRUHL, Lucien: *Les Fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, Paříž, F. Alcan 1910.
- *Primitive Mentality*, autorizovaný překl. Lilian A. Clare. Franc. originál *La Mentalité primitive*. Česky *Myšlení člověka primitivního*, přel. Jindřich Vacek, Praha, Argo 1999.
- LEWIS, Clive Staples: *English Literature in the Sixteenth Century (excluding Drama)*. 3. sv. *Oxford History of English Literature*, Oxford, Clarendon Press 1954.

- LLOYD, Geoffrey Edward Richard: *Polarity and Analogy: Two Types of Argumentation in Early Greek Thought*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1966.
- LORD, Albert B.: *The Singer of Tales*, Harvard Studies in Comparative Literature, 24, Cambridge, Mass. Harvard University Press 1960.
- „Perspectives on recent work in oral literature“, in Joseph J. Duggan (ed.), *Oral Literature*, New York, Barnes & Noble, 1975, s. 1-24.
- LOTMAN, Jurij: *The Structure of the Artistic Text*, přel. Ronald Vroon, Michigan Slavic Contributions, 7, Ann Arbor, Mich., University of Michigan Press 1977. Slovensky *Štruktúra umeleckého textu*, přel. Milan Hamada, Bratislava, Tatran 1990.
- LOWRY, Martin: *The World of Aldus Manutius: Business and Scholarship in Renaissance Venice*, Ithaca, NY, Cornell University Press 1979.
- LURIJA, Alexandr Romanovič: *Cognitive development: Its Cultural and Social Foundations*, ed. Michael Cole, přel. Martin Lopez-Morillas a Lynn Solotaroff, Cambridge, Mass. a Londýn, Harvard University Press 1976. Česky *O historickém vývoji poznávacích procesů: Experimentální psychologický výzkum*, přel. Jaromír Janoušek, Praha, Academia 1976.
- LYNN, Robert Wood: „Civil catechetics in mid-Victorian America: some notes about American civil religion, past and present“, *Religious Education*, 68, 1973, s. 5-27.
- MACHEREY, Pierre: *A Theory of Literary Production*, přel. Geoffrey Wall, London a Boston, Routledge & Kegan Paul 1978. Původně vyšlo jako *Pour une Théorie de la production littéraire*, 1966.
- MACKAY, Ian: *Introducing Practical Phonetics*, Boston, Little, Brown 1978.
- MCLUHAN, Marshall: *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Toronto, University of Toronto Press 1962. Česky *Člověk, média a elektronická kultura: výbor z díla*, přel. Irena Příbylová a Martin Krejza, Brno, Jota 2000.
- *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York, McGraw-Hill 1964. Česky *Jak rozumět médiím: extenze člověka*, přel. Miloš Calda, Praha, Odeon 1991.
- MCLUHAN, Marshall - FIORE, Quentin: *The Medium is the Massage*, New York, Bantam Books 1967.
- MALINOWSKI, Bronislaw: „The problem of meaning in primitive languages“, in C. K. Ogden a I. A. Richards (edd.): *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*, úvod J. P. Postgate a doplňkové eseje B. Malinowski a F. G. Crookshank, New York, Harcourt, Brace; Londýn, Kegan Paul, Trench, Trubner 1923, s. 451-510.
- MALLERY, Garrick: *Sign Language among North American Indians compared with That among Other Peoples and Deaf-Mutes*, s články A. L. Kroebera a C. F. Voegelina, Approaches to Semiotics, 14, Haag, Mouton 1972. Reprint monografie publikován v roce 1981 v první zprávě Etnologického úřadu (Report of the Bureau of Ethnology).

- MARRANDA, Pierre - MARRANDOVÁ, Elli Köngäs (edd.): *Structural Analysis of Oral Tradition*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press 1971. Studie Lévi-Strausse, Edmunda R. Leache, Della Hymese, A. Juena Greimase, Victora Turnera, James L. Peacocka, Alana Dundese, Elli Köngäs Marandové, Alana Lomaxe a Joan Halifaxové, Roberta de Matty a Davida Mayburyho-Lewise.
- MARKHAM, Gervase: *The English House-Wife, containing the inward and outward Vertues which ought to be in a Compleat Woman: As her Skill in Physick, Chirurgery, Cookery, Extraction of Oyls, Banquetting stuff, Ordering of great Feasts, Preserving all sorts of Wines, conceited Secrets, Distillations, Perfumes, Ordering of Wool, Hemp, Flax; Making Cloth and Dying; the knowledge of Dayries; Office of Malting; of Oats, their excellent uses in Families; of Brewing, Baking and all other things belonging to the Household*. A Work generally approved, and now the Eight Time much Augmented, Purged, and made the most profitable and necessary for all men, and the general good of this Nation, Londýn, George Sawbridge 1675.
- MARROU, Henri-Irénée: *A History of Education in Antiquity*, přel. George Lamb, New York, Sheed & Ward 1956.
- MEGGITT, Mervyn: „Uses of literacy in New Guinea and Melanesia“, in Jack Goody (ed.): *Literacy in Traditional Societies*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1968, s. 300-309.
- MERLEAU-PONTY, Maurice: L'Oeil et l'esprit, *Les Temps modernes*, 18, 1961, 184-185. Numéro spécial: „Maurice Merleau-Ponty“, s. 193-227. Česky *Oko a duch a jiné eseje*, přel. Oldřich Kuba, Praha, Obelisk 1971.
- MILLER, Joseph C.: *The African Past Speaks: Essays on Oral Tradition and History*, London, Dawson; Hamden, Conn., Archon 1980.
- MILLER, Joseph Hillis: „On edge: the crossways of contemporary criticism“, *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 32 (2), (leden), 1979, s. 13-32.
- MILLER, Perry - JOHNSON, Thomas H.: *The Puritans*, New York, American Book Co. 1938.
- MURPHY, James J.: *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from St Augustine to the Renaissance*, Berkeley, Los Angeles a Londýn, University of California Press 1974.
- NÄNNY, Max: *Ezra Pound: Poetics for an Electric Age*, Bern, A. Franke Verlag 1973.
- NELSON, William: „From ‚Listen, Lordings‘ to ‚Dear Reader‘“, *University of Toronto Quarterly*, 46, 1976-77, s. 111-124.
- NEUMANN, Erich: *The Origins and History of Consciousness*, s předmluvou C. G. Junga, přel. R. F. C. Hull, Bollingen Series, XLII, New York, Pantheon Books 1954. Původně vyšlo jako *Ursprungsgeschichte des Bewusstseins*, 1949.

- OBIECHINA, Emmanuel: *Culture, Tradition, and Society in the West African Novel*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1975. „Mísení impulzů ústní a literární tradice dává západoafrickému románu jeho nezaměnitelný místní kolorit.“ (s. 34)
- O'CONNOR, Michael Patrick: *Hebrew Verse Structure*, Winona Lake, Ind., Eisenbrauns 1980. Obratně a s pozoruhodnou energií využívá děl Parryho, Lorda a Onga k tomu, aby přehodnotil hebrejský verš v souladu s novými objevy v oblasti orálních kultur a jejich psychodynamiky.
- OKPEWHO, Isidore: *The Epic in Africa: Toward a Poetics of the Oral Performance*, New York, Columbia University Press 1979.
- OLIVER, Robert T.: *Communication and Culture in Ancient India and China*, Syracuse, NY, Syracuse University Press 1971.
- OLSON, David R.: „From utterance to text: the bias of language in speech and writing“, *Harvard Educational Review*, 47, 1977, s. 257–281.
- „On the language and authority of textbooks“, *Journal of Communication*, 30 (4) (zima), 1980a, s. 186–196.
- (ed.) *Social Foundations of Language and Thought*, New York, Norton 1980b.
- ONG, Walter J.: *Ramus and Talon Inventory*, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1958a.
- *Ramus, Method, and the Decay of Dialogue*, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1958b.
- *The Barbarian Within*, New York, Macmillan 1962.
- *In the Human Grain*, New York, Macmillan; Londýn, Collier-Macmillan 1967a.
- *The Presence of the Word*, New Haven a Londýn, Yale University Press 1967b.
- *Rhetoric, Romance, and Technology*, Ithaca a Londýn, Cornell University Press 1971.
- *Interfaces of the Word*, Ithaca a Londýn, Cornell University Press 1977.
- „Literacy and orality in our times“, *ADE Bulletin*, 58 (září), 1978, s. 1–7.
- *Fighting for Life: Contest, Sexuality, and Consciousness*, Ithaca a Londýn, Cornell University Press 1981.
- OPIEOVÁ, Iona Archibald – OPIE, Peter: *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes*, Oxford, Clarendon Press 1952.
- OPLAND Jeffrey: „Imbongi Nezibongo: the Xhosa tribal poet and the contemporary poetic tradition“, *PMLA*, 90, 1975, s. 185–208.
- Diskuse, která následovala po příspěvku „Oral Poetry: some linguistic and typological considerations“, Paul Kiparsky, in Benjamin A. Stoltz a Richard S. Shannon (edd.): *Oral literature and the Formula*, Ann Arbor, Mich., Centre for the Coordination of Ancient and Modern Studies, 1976, s. 107–125.
- OPPENHEIM, A. Leo: *Ancient Mesopotamia*, Chicago, University of Chicago Press 1964.

- PACKARD, Randall M.: „The study of historical process in African traditions of genesis: the Bashu Myth of Muhiyi“, in Joseph C. Miller (ed.), *The African Past Speaks*, Londýn, Dawson; Hamden, Conn., Archon 1980, s. 157–177.
- PARKER, William Riley: „Where do English departments come from?“, *College English*, 28, 1967, s. 339–351.
- PARRY, Adam: Úvod, s. ix–xlii, a poznámky, *passim*, in Milman Parry, *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*, ed. Adam Parry, Oxford, Clarendon Press 1971.
- PARRY, Anne Amory: *Blameless Aegisthus: A Study of Σμύμων and Other Homeric Epithets*, Mnemosyne, Bibliotheca Classica Batava, Příl. 26, Leyden, E. J. Brill 1973.
- PARRY, Milman: *L'Épithète traditionnelle dans Homère*, Paříž, Société Éditrice Les Belles Lettres 1928. V anglickém překladu, s. 1–190 in Milman Parry: *The Making of Homeric Verse*, ed. Adam Parry, Oxford, Clarendon Press 1971.
- *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*, ed. (jeho syn) Adam Parry, Oxford, Clarendon Press 1971.
- PEABODY, Berkley: *The Winged Word: A Study in the Technique of Ancient Greek Oral Composition as Seen Principally through Hesiod's Works and Days*, Albany, NY, State University of New York Press 1975.
- PLAKS, Andrew H. (ed.): *Chinese Narrative: Critical and Theoretical Essays*, předmluva Cyril Birch, Princeton, NJ, Princeton University Press 1977.
- PLATON: k Platonovu dílu odkazujeme v souladu s číslováním Stephanovy edice a čtenář si tak odkazy může snadno vyhledat v jakémkoli vědeckém či populárním vydání. Česky například Platon: *Ústava*, přel. František Novotný s použitím překladu Emanuela Peroutky, Praha, OIKOYMENH 2001. Platon: *Faidros*, přel. František Novotný, Praha, OIKOYMENH 2000. Platon: *Listy*, přel. František Novotný, Praha, OIKOYMENH 1996. Angl. Plato: *Phaedrus and Letters VII and VIII*, přel. a úvod napsal Walter Hamilton, Harmondsworth, Anglie, Penguin Books 1973.
- POTTER, Stephen: *The Muse in Chains: A Study in Education*, Londýn, Jonathan Cape 1937.
- PRATTOVÁ, Mary Louise: *Toward a Speech Act Theory of Literary Discourse*, Bloomington a Londýn, Indiana University Press 1977.
- PROPP, Vladimír Jakovlevič: *Morphology of the Folktale*, 2. rev. vyd., Austin a Londýn, University of Texas Press 1968, pro American Folklore Society and the Indiana University Research Center for the Language Sciences. Česky *Morfologie pohádky a jiné studie*, přel. Miroslav Červenka, Marcela Pittermannová a Hana Šmahelová, Jinočany, H & H 1999.
- REICHERT, John: „More than kin and less than kind: limits of genre theory“, in Joseph P. Strelka (ed.): *Theories of Literary Genre. Yearbook of Comparative Criticism*, sv. VIII, University Park a Londýn, Pennsylvania State University Press 1978, s. 57–79.

- RENOU, Louis: *The Destiny of the Veda in India*, ed. Dev Raj Chanana, Dillí, Patna Varanasi, Motilal Banarsidass 1965.
- RICHARDSON Malcolm: „Henry V, the English chancery, and chancery English“, *Speculum*, 55 (4) (říjen), 1980, s. 726–750.
- ROSENBERG, Bruce A.: *The Art of American Folk Preacher*, New York, Oxford University Press 1970.
- „The genres of oral narrative“, in Joseph P. Strelka (ed.): *Theories of Literary Genre. Yearbook of Comparative Criticism*, sv. VIII, University Park a Londýn, Pennsylvania State University Press 1978, s. 150–165.
- ROUSSEAU, Jean Jacques: „Essai sur l'origine des langues: où il est parlé de la mélodie et de l'imitation musicale“, in *Oeuvres de J. J. Rousseau* (21 sv., 1820–1823), sv. 13, *Écrits sur la musique*, Paříž, E. A. Lequien 1821, s. 143–221.
- RUTLEDGE, Eric: „The lessons of apprenticeship: music and textual variation in Japanese epic tradition“, referát přednesený na 96. sjezdu Modern Languages Association of America, New York, NY, 27–30. prosince 1981, bod programu 487, „Anthropological approaches to literature“, 29. prosince. Rukopis od autora, 1981.
- SAMPSON, Geoffrey: *Schools of Linguistics*, Stanford, Kalif., Stanford University Press 1980.
- SAUSSURE, Ferdinand de: *Course in General Linguistics*, přel. Wade Baskin, ed. Charles Bally a Albert Sechehaye, ve spolupráci s Albertem Reidlingerem, New York, Philosophical Library 1959. Původní vydání ve francouzštině, 1916. Česky *Kurs obecné lingvistiky*, přel. a předmluvu napsal František Čermák, 2. vyd., Praha, Academia 1996. Toto nejdůležitější Saussureovo dílo bylo sestaveno a upořádáno na základě studentských poznámek z jeho kursů obecné lingvistiky v Ženevě v letech 1906–1907, 1908–1909 a 1910–1911. Sám Saussure po sobě žádný text svých přednášek nezanechal.
- SCHEUB, Harold: „Body and image in oral narrative performance“, *New Literary History*, 8, 1977, s. 345–367. Obsahuje fotografie gest rukou a jiných částí těla žen vyprávěček v kmeni Xhosa.
- SCHMANDT-BESSERATOVÁ, Denise: „The earliest precursor of writing“, *Scientific American*, 238, (6), (červen), 1978, s. 50–59. Zabývá se dutými hliněnými bulami obsahujícími hliněné známky, které se objevují v západní Asii v době neolitu kolem 9000 let př. n. l. a které se používaly několik tisíc let zřejmě k záznamům o vlastnictví a přepravě dobytka, obilí a jiných komodit. Jde velmi pravděpodobně o předchůdce psaní, který se nakonec rozvinul v psaní skutečné.
- SCHOLES, Robert – KELLOG, Robert: *The Nature of Narrative*, New York, Oxford University Press 1966. Česky *Povaha vyprávění*, přel. Marek Sečkař, Brno, Host 2002.

- SCRIBNEROVÁ, Sylvia – COLE, Michael: „Literacy without schooling: testing for intellectual effects“, *Harvard Educational Review*, 48, 1978, s. 448–461.
- SHERZER, Joel: „*Namakke, Sunmakke, Kormakke*: three types of Cuna speech event“, in Richard Bauman a Joel Sherzer (edd.): *Explorations in the Ethnography of Speaking*, Cambridge, Anglie, a New York, Cambridge University Press 1974, s. 263–282, 462–464, 489. Reprint (stejně stránkovaný): Institute of Latin American Studies, Austin, University of Texas, Offprint Series, 174 (bez datace).
- „The interplay of structure and function in Kuna narrative, or, how to grab a snake in the Darien“, in Deborah Tannenová (ed.): *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1981*, Washington, DC, Georgetown University Press, s. 306–322.
- SIERTSEMA, B.: *A Study of Glossematics: Critical Survey of its Fundamental Concepts*, Haag, Martinus Nijhoff 1955.
- SOLTOVÁ, Mary Ellen (ed.): *Concrete Poetry: A World View*, Bloomington, Indiana University Press 1970.
- SONNINOVÁ, Lee Ann: *A Handbook for Sixteenth-Century Rhetoric*, Londýn, Routledge & Kegan Paul 1968.
- SPARKS, Edwin Eric (ed.): *The Lincoln-Douglas Debates of 1858*, Collections of the Illinois State Historical Library, sv. III, Lincoln Series, sv. 1., Springfield, III., Illinois State Historical Library 1908.
- STEINBERG, S. H.: *Five Hundred Years of Printing*, 3. vyd., rev. James Moran, Harmondsworth, Anglie, Penguin Books 1974.
- STEINER, George: *Language and Silence: Essays on Language, Literature, and the Inhuman*, New York, Athenaeum 1967.
- STOKOE, William, C. Jr.: *Semiotics and Human Sign Language*, Haag a Paříž, Mouton 1972.
- STOLZ, Benjamin A. – SHANNON, Richard S. (edd.): *Oral literature and the Formula*, Ann Arbor, Mich., Center for the Coordination of Ancient and Modern Studies 1976.
- TAMBAIAH, S. J.: „Literacy in a Buddhist village in north-east Thailand“, in Jack Goody (ed.): *Literacy in Traditional Societies*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1968, s. 85–131.
- TANNENOVÁ, Deborah: „A comparative analysis of oral narrative strategies: Athenian Greek and American English“, in Wallace L. Chafe (ed.): *The Pear Stories: Cultural, Cognitive, and Linguistics Aspects of Narrative Production*, Norwood, NJ, Ablex 1980a, s. 51–87.
- „Implications of the oral/literate continuum for crosscultural communication“, in James E. Alatis (ed.): *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1980: Current Issues in Bilingual Education*, Washington, DC, Georgetown University Press 1980b, s. 326–347.

TILLYARD, E. M. W.: *The Muse Unchained: An Intimate Account of the Revolution in English Studies at Cambridge*, Londýn, Bowes & Bowes 1958.

TOELKEN, Barre: „The ‚Pretty Languages‘ of Yellowman: Genre, Mode, and Texture in Navaho Coyote Narratives, in Dan Ben-Amos (ed.): *Folklore Genres*, Austin, Texas, a Londýn, University of Texas Press 1976, s. 145–170.

*Visible Language* (dříve *Journal of Typographic Research*). Objevuje se v něm celá řada cenných článků o typografii, o jejím vzniku a vývoji, o jejích psychologických a kulturních účincích atd.

WATT, Ian: *The Rise of the Novel: Studies in Defoe, Richardson, and Fielding*, Berkeley, University of California Press 1957.

WHITMAN, Cedric M.: *Homer and the Homeric Tradition*, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1958. Reprint New York, Norton 1965. Rozebírá „geometrickou strukturu *Iliady*, s. 249–284 (a schéma ve čtyřstránkovém dodatku po s. 366). Homér prostřednictvím kruhové kompozice (určitý úryvek uzavírá stejnou formou, jakou začal) (nevědomě?) uspořádal *Iliadu* do geometrického schématu, který připomíná „krabičky v krabičkách“. V *Iliadě* se prodlužuje prostá epizoda; *Odyssea* je mnohem složitější (s. 306nn).

WILKS, Ivor: „The transmission of Islamic learning in the western Sudan“, in Jack Goody (ed.): *Literacy in Traditional Societies*, Cambridge, Anglie, Cambridge University Press 1968, s. 162–197.

WILSON, Edward O.: *Sociobiology: The New Synthesis*, Cambridge, Mass., Belknap Press of Harvard University Press 1975.

WOLFRAM, Walt: „Sociolinguistic premises and the nature of non-standard dialects“, in Arthur L. Smith (ed.): *Language, Communication, and Rhetoric in Black America*, New York, Harper & Row 1972, s. 28–40.

YATESOVÁ, Frances A.: *The Art of Memory*, Chicago, University of Chicago Press 1966.

ZWETTLER, Michael J.: *The Oral Tradition of Classical Arabic Poetry*, Columbus, Ohio, Ohio State University Press 1977.

## REJSTŘÍK

- |                                              |                                               |
|----------------------------------------------|-----------------------------------------------|
| abeceda (hlásková) 11, 37, 118, 136 187;     | arabština 105, 132,                           |
| vědomí 109; rejstříky 140–143; tisk 136;     | aramejšťina 45, 81                            |
| systémy písma 101–109; technologie 97        | Aristoteles 17, 121, 126, 127, 160, 161, 192, |
| abstraktní myšlení 37, 55, 61, 87, 107, 132  | 210                                           |
| aditivní styl 47–49, 156, 165                | audít 137                                     |
| Afrika 38, 52, 56, 57, 59, 159, 179          | Austenová, Jane 151, 163, 173                 |
| agonistický styl 55–57, 83, 95, 128, 129,    | Austin, J. L. 189                             |
| 134, 156, 178, 191                           | Austrálie 80                                  |
| Achebe, Chinua 46, 110, 210                  | australští domorodci 80                       |
| akustika 52                                  | autonomní diskurz 93–94, 150, 180, 181,       |
| alchymie 90                                  | 207                                           |
| Ambrož Milánský 137                          | autorské právo 149                            |
| amulety 110                                  | autoři 166–170, 176–179, 181, 183             |
| Analytici, homérovští 28                     | Avicenna 62                                   |
| analytický styl 49–51                        | Aztékové 101                                  |
| angličtina, 32, 47, 103, 104, 109, 123, 124, |                                               |
| 125, 126;; vědomí 124, 125, 126, 133;        | balady 56, 178                                |
| jazyk 15, 16, 23; tisk 148; teoremy 182      | Balkán 38                                     |
| Anglie 26, 36, 112, 113, 114, 124, 130, 137, | bardi 72–73, 80, 164, 165                     |
| Antinucci, Francesco 77, 210                 | Barthes, Roland 181–182, 185, 186, 206,       |
| antropologie 22, 36, 191, 194, 202           | 207                                           |



Bašu 60  
 Bäuml, Franz H. 18, 132, 210  
 Beckett, Samuel 173  
 Beethoven, Ludwig van 98  
 Beidelman, T. O. 60  
 Belgie 88,  
 Belize 158  
 Bentley, Richard 28  
 Beowulf 47, 56, 74, 214  
 Bergk, Theodor 163  
 Bernstein, Basil 123-124, 210  
 Berthelet, Thomas 138, 213  
 Bessinger, Jess 37  
 bezkontextový jazyk 93  
 bible 27, 47-49, 56, 88, 116, 199; vědomí 123; paměť 172; studium 191-193; teorémy 176, 199  
 Bienuyck, Daniel 80, 165, 180, 210  
 binární schéma 183-184  
 biologie 146  
 bizarní prvky 83  
 Bleich, David 190  
 Bloom, Harold 152, 210  
 Bloomfield, Leonard 26  
 Boas, Franz 62, 194, 210  
 Boas, George 62  
 Bobangi 60, 215  
 Boccaccio, Giovanni 120  
 Bodley, Thomas 96  
 Bodleyanská knihovna 96  
 Bohannnová, Laura 60  
 bráhmani 78-79  
 Británie 123-124  
 Browning, Robert 96-97  
 Bruns, Gerald L. 147, 211  
 Bryan, William 52  
 bubnová řeč 52

buddhismus 123  
 bústrofédon 117  
 Bynum, David E. 22, 34-35, 211  
 byzantská řečtina 132  
  
 Carothers, J. C. 63, 82, 211  
 Carrington, John F. 59, 68, 211  
 Cervantes Saavedra, Miguel de 168  
 Cicero 27, 122-123  
 Clanchy, M. T. 36, 97, 111-115, 137, 142, 211  
 Cohen, Murray 19, 185, 211  
 Cole, Michael 65, 101, 104, 211, 218, 223  
 Cortázar, Julio 166  
 Creed, Robert 37  
 Culler, Jonathan 186, 212  
 Cummings, E. E. 147, 212  
 čas 42, 84, 90-91, 114, 116, 140  
 čin 41-43  
 čínština 11, 15, 101-105, 108, 132,  
 číslice 103-104  
 čítanky 133-134  
 čtení 16, 82, 117-118; nahlas 133-134;  
 paměť 172-173; tisk 148; teorémy 176-178  
  
 Dante, Alighieri 18  
 Darwin, Charles 146  
 dedukce 65  
 definice 58-59, 66-67, 86, 128, 153  
 Defoe, Daniel 168, 171, 172  
 děj 166-170  
 dějiny kultury 13, 29  
 dějiny myšlení 192  
 dějová linie 157-174  
 dekonstruktivisté 185-189  
 delfská věštyně 93-94  
 deníky 120, 172

Derrida, Jacques 89, 91, 185-186, 212  
 Descartes, René 86  
 detektivky 166-170  
 dětská říkadla 59  
 diachronické studium 10  
 dialekt 124-126  
 dialektika 57, 153, 187  
 dialog 120, 122, 188  
 Dickens, Charles 133, 168,  
 diktování 112  
 diskurz 18, 51, 158, 170, 190; autonomní 93-94, 150, 180, 181, 207; literární 189;  
 paměť 170-171; tisk 142, 153  
 dívky 129, 179  
 Domsday Book (Kniha posledního soudu) 114  
 dvoukomorovost 39-40  
 Džakpa, Ndewura 60  
  
 Eadmer 36, 112  
 Eduard I., král 114  
 Eduard Vyznavač, král 115  
 Egypt 101, 104, 141  
 Eisensteinová, Elizabeth 39, 135, 145, 213  
 elektronická kultura 10-11, 19, 35, 90;  
 literární historie 176; post-typografie 154-156; psychodynamika 90-91  
 Ellendt, J. E. 29  
 Elyot, Thomas 138, 213  
 empatie 57-58  
 Eoyang, Eugene 38, 213  
 epická poezie 22, 26-36, 58-60; paměť 160, 164; psychodynamika 69-72, 83-84; teorémy 177-178  
 epiteta 30, 31, 45, 49-50, 62, 71, 133, 173, 174  
 epos 22, 32, 59, 71, 160-164, 178, 180,  
 Erasmus, Desiderius 25, 57

etymologie 20-21, 103, 109, 122  
 eucharistie 78  
 euklidovská geometrie 43-44  
 Euripides 151, 171, 198  
 evoluce (vývoj) 145, 198, 199  
 Evropa 38, 74, 112, 114, 130-131, 132, 136, 142, 143, 149, 177  
 existencialismus 198  
  
 Farrell, Thomas 169,  
 Fayette, paní de la 163  
 fenomenologie 151, 174, 192, 193  
 Fernandez, James 65, 213  
 Fielding, Henry 168, 172  
 Fichte, Johann Gottlieb 198  
 filozofie 9, 23, 33-34, 37, 96, 120, 123;  
 vědomí 120, 126, 130-131; paměť 157;  
 tisk 146; teorémy 175, 191-193  
 Finneganová, Ruth 16, 20, 35, 57, 75, 213  
 Fish, Stanley 190, 203, 213  
 Flaubert, Gustav 173  
 flying 56  
 Foley, John Miles 14, 35, 38, 49, 74, 75, 176, 213  
 fonémika 13, 103, 106, 136, 169,  
 fonocentrismus 186-187  
 fonogramy 103, 108  
 formalismus 9, 151, 179, 173  
 formální logika 65  
 formulovitý styl 32-36, 43-47, 58;  
 vědomí 113-114; psychodynamika 88;  
 myšlení 71-75, 74-79  
 Forster, E. M. 170, 214  
 Foucault, Michel 185  
 francouzština 74, 130  
 Freud, Sigmund 173  
 Freytagova pyramida 160, 162, 164, 167,

- Frye, Northrop 22, 214  
fyzika 88, 146
- Ganda, seznamy králů 61  
gender (pohlaví) 130-134,  
genealogie 60-61, 70, 80, 116-117, 159  
Gennep, Arnold van 29  
geometrie 43-44, 63, 67, 140,  
Ghana 60, 74, 115  
Gibran, Kahlil 36  
Givón, Talmi 49, 214  
Gladwin, Thomas 68, 214  
globální vesnice 155  
Gondža 60  
Goody, Jack 14, 38, 53-54, 109-111, 125,  
146, 214; vědomí 115-117, 121; tisk 141;  
psychodynamika 58-60, 74  
Gradus ad Parnassum 31  
grafolekty 16, 23, 121-126,  
gramatika 15, 23, 49, 76, 102, 118, vědomí  
97, 109-110, 125-126, 131; tisk 153  
gramotnost 9-10, 23-24; počátky  
109-112; psychodynamika 65-70  
Greimas, A. J. 185  
Grice, H. P. 189  
Grimm, Jacob 26  
Grimm, Wilhelm 26  
griotové 61  
Gunkel, Hermann 193  
Guxman, M. M. 124, 215
- hádky 55, 63, 65, 66, 67, 69, 159  
hangul 104  
Hardouin, Pierre Jean 28  
Harms, Robert 60, 215  
Hartman, Geoffrey H. 147, 188, 215  
Harvardská univerzita 20, 37, 72,  
Haugen, Einar 14, 16, 124, 215  
Havelock, Eric A. 14, 32, 33, 37, 38, 53,  
54-55, 58, 78, 80, 97, 110, 111, 127, 145,  
163, 215; vědomí 96, 106 109-110, 122,  
123; paměť 158; psychodynamika 45,  
46, 61; teoremy 184, 187, 192  
Hawkes, Terence 151, 175, 179, 181, 182,  
183, 185, 215  
Hawthorne, Nathaniel 177  
Haymes, Edward R. 36, 216  
hebrejščina 25, 42, 49, 89; vědomí  
105-106, 132; psychodynamika 45, 48;  
teoremy 193  
Hédelin, François 27  
Hegel, George Wilhelm Friedrich  
192-193, 197  
Henige, David 61, 216  
Herbert, George 146  
Hesiodos 45, 161, 163  
hexametrický verš 29, 30, 34, 71-72, 163,  
185,  
hieroglyfy 101, 104  
Hirsch, E. D. Jr. 93, 126, 216  
hlasové projevy (voicings) 22  
hliněné známky 101  
hlubinná psychologie 173-174, 183  
Hockett, C. 26  
Holland, Norman 190  
Holoka, James 36, 216  
homeostáza 58-61, 87  
Homér 10, 26-36, 37, 55, 69, 70-72, 91,  
122, 165, 171; vědomí 127; paměť  
160-162; tisk 144; psychodynamika  
54-55, 58, 62; teoremy 178, 184  
homoiteleuton 76  
Hopkins, Gerard Manley 146, 216  
Horatius 96, 160, 161

- Hornerová, Winifred 190, 216  
hrdinové 83-84  
hudba 76, 98-99  
Husserl, Edmund 185
- Chafe, Wallace 14, 49, 51, 77, 93, 211, 223  
chlapci 130, 179  
charakterizace 27, 29, 157-174  
Chaucer, Geoffrey 120  
Chaytor, Henry John 14, 211  
chemie 43  
Child, Francis James 26  
chirografická kultura 10-11, 26, 31, 53, 54  
komunikace 197; vědomí 122, 124, 126,  
131; dekonstruktivisté 185-189; literární  
historie 178; paměť 161; tisk 141;  
psychodynamika 43, 46, 52-55, 89-91;  
teoremy 182, 185, 187  
Churchill, Winston 52, 177  
chvála 53, 57, 129
- ideogramy 103-105  
ideologie 18, 148, 188  
Igbo 46, 110  
ikonografie 34, 90, 140, 144, 148  
ilustrace 144, 148  
imperialismus 20  
Indie 11, 78, 163  
Indo-Evropané 22, 79, 89, 163  
Inkové 99  
interakce (vzájemné působení) 126-133  
interiorita (niternost) 84-87, 89  
interpunkční znaménka 23, 119, 169  
intertextovost 150-154, 197  
Irsko 82  
Iser, Wolfgang 176, 190, 216  
islám 123, 205
- italština 126, 130, 142  
Ivins, William M. Jr. 144, 216  
Izrael 105, 106
- James, Henry 169,  
James, William 121  
japonština 11, 104,  
Jaynes, Julian 39,  
jazyk 13-24, 130-133  
Jezuité 29, 201  
jihovýchodní Asie 11, 83  
Jindřich V., král 125  
Jindřich VIII., král 149  
jižní Afrika 75  
jižní Tichomoří 110  
jména 43, 89-90  
Johnson, John 76, 216  
Johnson, Thomas 172  
Jonson, Ben 172  
Josephus 27  
Jousse, Marcel 29, 45, 81, 216-217  
Joyce, James 38, 121, 150, 170  
judaismus 123  
Jugoslávie 35, 72, 74, 77  
Jung, Carl Gustav 198
- Kafka, Franz 173  
Kahler, Erich 168-169, 198, 217  
kalendáře 90, 99, 114-115, 116  
kalvinismus 171  
Kanada 88, 209  
Kant, Immanuel 186, 198  
kapesní kalkulačky 94, 95  
kapitalismus 50, 136  
kargo kultury 110  
Karibik 56, 158  
katalánština 130

- kategoriální myšlení 63-64  
 katolicismus 136, 172  
 Kazantzakis, Nikos 178  
 Kazatel 25, 45  
 Kelber, Werner 193, 217  
 Kellog, Robert 159, 171, 222  
 Keltové 171  
 Kerckhove, Derrick de, 107, 117, 217  
 Kierkegaard, Søren 198  
 Kirgízie 62  
 klasifikace 63, 127  
 klínové písmo 11, 101-102, 105, 116  
 kliše 32-33, 50, 133, 205,  
 Kniha posledního soudu (Doomsday Book) 114  
 knihtisk 31, 84, 87, 95, 135-136, 138, 144, 149, 151  
 Knox, Vicesimus 25  
 kód 19, 37, 89, 99-103, 118, 123-124, 169, 178, 195-196  
 Kohelet 25  
 kompozice (tvorba) 16, 18, 19, 22, 29-30, 35, 52, 57, 69, 71-72, 75, 77, 98, 151, 153, 154, 167; vědomí 112; paměť 160, 162, 164; tisk 138; teoremy 176, 184, 190  
 komunikace 195-197  
 konkrétní označování (jmenovky) 90, 140, 143, 144  
 konkrétní poezie 147  
 konzervativnost 52-54, 165  
 kooperativní princip 189-190  
 Korán 123, 199  
 korejština 104, 105, 108-109  
 korpuskulární epistemologie 188  
 Kristeva, Julia 186  
 křesťanství 74, 78, 88, 123, 171, 172, 199, 202  
 kumulativní styl 37, 49-51, 70, 124, 128-129, 165, 187  
 Kunové 49  
 Kuriové 75  
 Lacan, Jacques 185  
 Lakotové (Siouxové) 19  
 Lang, Andrew 26  
 latina 19, 22, 31, 48, 68, 89, 105, 126, 148, 149; vědomí 96, 126-127, 130-134; tisk 142; teoremy 179, 182-183  
 Leach, Edmund 60  
 levá hemisféra 39, 107, 117  
 Lévi-Strauss, Claude 38, 51, 60, 122, 183, 184, 194, 217  
 Lévy-Bruhl, Lucien 62, 194, 217  
 Lewis, C. S. 126-127, 217  
 Libanon 36  
 Libérie 65, 101, 104  
 linearita 51, 118,  
 lingvistika 13-14, 22-23, 56, 191  
 linotyp 139  
 literární (učené) jazyky 130-133  
 literatura 9, 15, 16, 145, 166-170; dějiny 36, 176-179; orální 18-24; teoremy 179-180, 185-186  
 Livius 18, 191  
 loci communes 128  
 LoDagaa 74  
 logika 65-66, 91, 153, 188, 192  
 logocentrismus 186-188  
 logomachie 140-141, 147  
 Lokele 59  
 Lord, Albert B. 37-38, 70, 218; psychodynamika 72-74, 77-78, 80; teoremy 184  
 Lotman, Jurij 16, 89, 218

- Luba 50, 104  
 Lurija, A. R. 59, 62-69, 218  
 Lyly, John 177  
 Macaulay, Thomas 52, 177  
 magický (charakter) 43, 62, 109, 110  
 magna vocabularia 121-126  
 Magoun, Francis 37  
 Macherey, Pierre 185, 218  
 Mali 111, 159  
 Malinowski, Bronislaw 42, 64, 82, 218  
 Mallarmé, Stéphane 146-147  
 Mandingové 19  
 Martialis 149  
 marxismus 62, 182, 185, 193  
 Mateene, Kahombo C. 80, 165, 180, 210  
 mateřské jazyky 131-133, 182  
 mayské písmo 11, 101  
 McLuhan, Marshall 14, 38-39, 136, 153, 155, 196, 218  
 McPherson, James 26  
 média 195-197  
 Meillet, Antoine 163  
 Merleau-Ponty, Maurice 85, 219  
 metrum 30, 71-72  
 Mezopotámie 34, 99, 101  
 Michelson, A. A. 146  
 Miller, Joseph C. 38, 219  
 Miller, Perry 172, 219  
 Milton, John 160-161  
 mimesis 121  
 Minojci 101  
 minulost 13-18  
 místa 126-130  
 mnemotechnika 28, 33, 43-47, 53, 79, 83-84, 116, 118, 138, 160, 187  
 mnohomluvnost 51-52, 121, 187  
 moc 41-42  
 Modlitba Páně 143  
 morality (hry) 172  
 mořeplavectví 55, 68, 87  
 moudří starci 53  
 Murko, M. 29  
 muži 131, 132  
 mužské jazyky 131-133  
 Mykéňané 101  
 Myorské seznamy králů 61  
 mysl 13-18, 51-52, 93-94, 192-193  
 myšlení 13-18, 61-70, 87-89; vlastnosti 47-70; gramotnost 111-112; tisk 138-140 156, 159; teoremy 189  
 náboženství 88-89, 123, 124, 176, 199  
 Ňanga 31, 159, 165, 210  
 Nashe, Thomas 56, 177  
 násilí 56-57, 82  
 Navahové 69  
 Nelson, William 18, 133, 137, 176, 177, 219  
 němčina 74, 124, 126  
 Neumann, Erich 198, 219  
 neurofyzilogie 39, 107  
 nevědomí 97  
 Newton, Isaac 132  
 Nigérie 38, 60, 110, 115  
 niternost (interiorita) 84-87, 89  
 noetické procesy 62, 77; vědomí 118, 122; paměť 163; tisk 143, 145; teoremy 186, 190  
 nová kritika 151, 179-183  
 Nové Mexiko 38  
 Nový Zákon 78  
 O'Connor, Michael Patrick 14, 193, 220  
 objektivita 58, 131, 190

obsahy 144  
 odstup 54, 57, 58, 98, 121-126, 131, 153, 167, 198  
 Okpewho, Isidore 14, 38, 56, 61, 220  
 Olson, David R. 93, 124, 220  
 onomastika 141  
 Opie, Iona A. 60, 220  
 Opie, Peter 60, 220  
 Opland, Jeffrey 35, 57, 74, 75, 220  
 orální kultura 9-11, 13-17, 25-40; vědomí 93, 95; literatura 18-24; paměť 70-81, 157-174; vyprávění 158-159; tisk 151-152; psychodynamika 41-92; teorémy 193-195  
 originalita 31, 53-54, 73, 152  
 ortodoxní židé 80  
 osvícenství 127  
 Ovidius 123, 171  
  
 Packard, Randall M. 60, 221  
 paměť 47, 52, 58-59, 73-80, 134; vědomí 94-97; orální 70-80; tisk 137, 138, ; teorémy 189; psané záznamy 113-114  
 Panama 75  
 papír 97, 111, 112, 139  
 Parry, Adam 27, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 221  
 Parry, Milman 14, 20, 27, 29-36, 70-72, 74, 77, 78, 163, 184, 221  
 Parryová, Anne Amory 62  
 participace 57-58, 165  
 Pasteur, Louis 174  
 Peabody, Berkeley 72, 79, 80, 162, 163-164, 165, 166, 169, 170, 184, 221  
 Percy, Thomas 26  
 Peters, Emrys 60  
 piktoqramy 98, 102-103, 104, 105, 108  
 písařská kultura 110-112  
 Pisistratus 27, 28  
 písmo 9-11, 26-29, 33, 35; hlásková abeceda 101-109; tisk 140-141; znaky 89-92; psaní 97-101  
 písně 22, 28, 72, 80, 117, 162, 164, 165  
 plagiátorství 149  
 Plaks, Andrew H. 38, 221  
 plastické postavy 170-174  
 Platón 33-34, 36-37, 57-58, 221; vědomí 106, 111, 113, 120, 122, 126, 127; teorémy 187, 192; psaní 94-97  
 počítací 15, 94-97, 125, 139, 154, 178, 184  
 podřazování (subordinace) 47-49, 124  
 Poe, Edgar Alan 163, 168, 169  
 poezie 146-148, 160-166, 179-180  
 pohádky 32, 80, 83, 184  
 pojmové myšlení 61-70  
 polarity ucha a oka 38  
 polosouhlásky 106  
 Pope, Alexander 31  
 poslech 85, 155  
 Prattová, Mary Louise 189, 221  
 pravá hemisféra 39  
 pravidla 97-98  
 Pražský lingvistický kroužek 26  
 primární oralita 14, 19, 25-40, 82-83, 86-87  
 Propp, Vladimír 184, 221  
 prorocká řeč 93-94  
 prorocství 93  
 prostor 135-156  
 protestantismus 136, 172,  
 Proto-Indo-Evropané 22, 89  
 prozódie 76  
 průmyslová revoluce 137, 145  
 předliterární 21

přechodové obřady 75  
 „přemety vzad“ 51  
 přesnost 121-126  
 převaha sluchu 135-140  
 převaha zraku 135-140  
 příběhy 19, 27, 30, 166-170  
 příběhy o putování (pikareskní román) 167-168  
 přirozený svět člověka 54-55;  
 přísloví 17, 19, 25, 35, 36, 45, 46, 55, 121, 152, 158, 159  
 psaní (písmo) 9-11, 13-17, 21-23, ; vědomí 93-134; paměť 170-174; oralita 33, 34, 35 psychodynamika 46-49; záznamy 113-118; teorémy 193-195  
 psychoanalýza 83, 173-174  
 psychodynamika 41-92, 120, 163, 178, 179, 185, 193,  
 psychologie 13, 22, 62, 69, 72, 99, 106, 112, 136, 149, 156, 159, 167, 171, 173-174, 181, 183, 185  
 publikum 51, 53, 61, 73, 80, , 173, 180 ; vědomí 112, 119-120; paměť 164-165, 166, 167-168; post-typografie 154, 155, 156; psychodynamika 88; teorémy 180  
 Pulawat, obyvatelé 68  
 Pulgram, Ernst 26  
 puritanismus 171-172  
 původní Američané (indiáni) 99, 102, 158, 164  
 Pynchon, Thomas 173  
 Pynson, Richard 149  
  
 Quintilian 128  
  
 Raleigh, Walter 178  
 ramismus 140  
 Ramus, Petr 153, 187-188  
 recepční teorie 190-191  
 redundantnost 51-52, 79, 156, 165, 187  
 reformace 136  
 rejstříky 118, 140, 141-144  
 reklama 173  
 renesance 52, 57, 90, 114, 122, 137; vědomí 127, 133; tisk 135-136; teorémy 177, 191  
 Renou, Louis 78, 222  
 rétorika 17-18, 36, 52; vědomí 122, 131, 134; vzájemné působení (interakce) 126-130; tisk 143, 148, 151, 153; psychodynamika 81; teorémy 177, 182  
 Ricoeur, Paul 190  
 Riffaterre, Michael 190  
 Richardson, S. 172  
 rituál 75, 76, 77, 78, 93, 110, 123, 158, 159  
 Robbe-Grillet, Alain 166, 170  
 románské jazyky 130,  
 romantismus 25, 27, 31, 36, , 83, , 127, 152,; vědomí 126; paměť 172; tisk 145; psychodynamika 52; teorémy 177, 180, 183, 185  
 romány 56, 84, 112, 120, 121; vědomí 130, 133; paměť 161, 163, 167-168, 171, 172-173; tisk 151, 152; teorémy 178, 179, 190  
 Rosenberg, Bruce 38, 222  
 Rousseau, Jean Jacques 28, 91, 185, 222  
 ruční písmo 136, 144  
 rukopisná kultura 137, 138, 140, 141, 143-144, 149, 151, 152, 176  
 runová abeceda 110  
 runy 110  
 Rureke, Candi 58, 165, 180  
 Rutledge, Eric 76, 77  
 rytmus 45

- Řekové 17, 19, , vědomí 105, 106-108, 123, 127, 129; paměť 158; oralita 33, 37; psychodynamika 44, 61; teorémy 176, 187, 189;
- řemesla 54-55, 68, 145
- řemeslná gramotnost 110-111
- Římané 89, 123, 176
- sakrální viz nábožentví
- samohlásky 37, 104-106, 107
- sánskrť 15, 132, 163
- Sapfó 166
- Sapir, Edward 26
- Saussure, Ferdinand de 13, 26, 222
- sazba (písma) 139
- Scribnerová, Sylvia 65, 101, 104, 211, 223
- Searle, John 189
- Sedžong, král 108-109
- sekundární oralita 19, 140, 154-155, 179, 191
- semitské kultury 37, 105-106, 107
- Senekové, jazyk 77
- seznamy 54, 61, 116-117, 118, 125, 140, 141, 143, 146, 162
- Shakespeare, William 57, 172
- Sherzer, Joel 4, 75-76, 77, 223
- Schéma dvou stromů 34-35
- schizofrenie 82
- Scholes, Robert 159, 171, 222
- Sidney, Philip 177
- Siouxové (Lakotové) 19
- situační myšlení 61-70
- Skotsko 26, 109, 178
- slabičné písmo 11, 16, 42, 104, 106, 107
- slova 41-43, 58-59, 89-92, 95; rejstříky 141-143; vlastnictví 149; tisk 136-137; zvuk 103
- slovníky 16, 23, 58-59, 60, 103, 125, 148
- Smollett, Tobias George 168
- smrt 90, 96,
- sociolingvistika 14
- sociologie 13, 180, 191
- sofisté 128
- Sókratés 57, 61, 94-95, 120, 122, 126
- solipsismus 119, 120
- Sollers, Phillippe 185, 186
- Somálsko 76-77
- sondy 39
- soudní spor 46, 60,
- souhlásky 104-106
- soukromý jazyk 123
- Sovětský svaz 50, 62
- Spenser, Edmund 178
- spílání 56-57
- Spojené státy 26; vědomí 133; psychodynamika 50, 56; teorémy 177, 179
- společenské vědy 10, 191-193
- společenství 43, 46, 58, 63, 74, 75, 80, 82, 88-89, 102, 106, 110, 155, 197, 198
- Squarciafico, Hieronimo 95
- srbochorvatština 37
- stará angličtina 74
- Starý Zákon 25, 171
- Stationer's Company 149
- Steiner, George 136, 149, 179, 223
- Sterne, Laurence 146
- stránkování 142
- strukturalismus 9, 14, 137, 163, 183-185, 186, 189
- střední Afrika 35, 68, 176
- střední angličtina (Middle English) 109

- Střední východ 29, 81, 112,
- středověk 25, 52, 56, 74, 97, 110, 111, 112, 114, 123, 132, 137, 140, 143, 168; vědomí 120, 127, 129, 133; paměť 171, 172; teorémy 176-177, 178, 192
- Středozeří 34, 36
- Subotnik, Morton 98
- Sumerové 53, 99, 101, 116, 176
- svatý Augustin 46, 113, 171, 172
- svatý Tomáš Akvinský 112
- Sweet, Henry 13
- Swift, Jonathan 28
- sylogismy 65-66
- syntax 45
- Šikibu, Murasaki 163
- školy v národních jazycích 130, 179
- španělština 130,
- tabulky 94, 117, 118, 146, 146
- Taira 76-77
- Talmud 80
- Tannenová, Deborah 14, 36, 223
- targumy 45
- technologie psaní 97-99
- tělesná aktivita 80-82
- televize 10, 11, 19, 56, 140, 155, 156, 157, 176, 179, 191
- teologie 27, 89, 120, 130, 176
- teorémy 175-199
- teorie řečových aktů 189-190, 191
- testy inteligence 67-68
- text 16-19, 27, 43-44, 47, 51; vědomí 94, 97, 109, 114-115, 122, 133, 197-199; interpretace 180-183; psychodynamika 52, 58, 66, 67, 68, 70-72, 89
- Textor, Ioannes Ravisius 142
- textovost 19, 68, 118-121, 131, 138, 147, 169, 176, 177, 187, 188
- Thackeray, William Makepeace 173
- Tibetáné 110
- tisk ze sazby horkého kovu 139
- tisk 10-11, 19, 35, 38-39, 52-55; vědomí 95, 125; kultura 58, 83-84; plastická postava 170-174; prostor 135-156
- titulní strany 138, 143, 144
- Tivové 60
- Todorov, Tzvetan 185, 186
- Tóra 116
- tradicionalismus 52-54, 187
- Tudorovci 36, 133
- typografická kultura 17, 31, 54, , 154, 170, 183; dekonstruktivisté 186; paměť 160, 165; tisk 146-148; psychodynamika 43, 47, 54, 89, 90
- učebnice 68, 82, 134, 152-153
- učedníci (žáci) 17, 55, 76
- účetnictví 116
- údolí Indu 101
- ugaritské písmo 105, 141
- ujgurští Turci 136
- umělost 98
- Unitáři, homérovští 28-29
- University of California 29
- Updike, John 84
- Usener, Hermann 163
- uzavření 135-156
- Uzbekistán 62
- Vachek, Josef 26
- Vai 104
- Vaughan, Henry
- věda 132, 145



- vědomí 93-134, 136, 139, 149, 154, 167,  
 169, 170, 173, 174, 181, 183, 185, 191, 192,  
 194, 195, 197-199  
 védy 78-79, 199  
 verbomotorický životní styl 81-83  
 veřejné proslovy 51-52  
 Vergilius 178  
 Vico, Giambattista 28  
 Vilém Dobývateľ, král 114  
 Vitruvius 145  
 vybavování 72, 138, 160  
 Vygotskij, Lev 62  
 vyjadřování 9, 13, 14, 30, 35-36, 47-70,  
 84, 87, 121, 128-129, 135, 138, 139, 145,  
 151, 154, 165, 167, 178, 198  
 vyprávění 47-49, 55-56, 58; paměť 157-159;  
 psychodynamika 60, 72; teoremy 183  
 výřečnost 133  
 vývoj (evoluce) 145, 198, 199  
 význam 140-148  
 vzájemné působení (interakce) 126-133  
 vzdělání 33, 39, 46, 66, 124, 126, 129-131,  
 134, 148, 180, 182,  
 Watt, Ian 54, 58, 59, 60, 110, 115, 171-172,  
 173, 214, 224  
 Whitman, Cedric M. 37, 162, 224  
 Wilamowitz-Moellendorf, Ulrich 163  
 Wilson, Godfrey 60, 100,  
 Wilsonová, Monica 60  
 Wolf, Friedrich August 28  
 Wood, Robert 28, 218  
 Xhosa 35  
 Zaire (Demokratická republika Kongo)  
 50, 59, 165  
 západní Afrika 19, 46, 61, 111, 176, 179  
 záznamy 113-118  
 zeměpis 28, 116,  
 zesilování 52, 52, 156  
 zkoušky 168  
 znaková řeč 15  
 znaky 89-92  
 zpětné přelétnutí očima 117, 234  
 Zvěrokruh 90  
 zvuk 41-44, 57, 89-92; vědomí 98-99,  
 103; niternost (interiorita) 84-87; tisk  
 137-138; teoremy 187  
 zvukové rébusy 103-104, 105, 108  
 Zwettler, Michael J. 38, 224  
 žáci (učedníci) 17, 55, 76  
 ženy 129-130, 129, 134, 179

Walter J. Ong

# Technologizace slova

## Mluvená a psaná řeč

Doslov doc. Petr A. Bílek, CSc.

Z anglického originálu *Orality and Literacy. Technologizing of the Word*,  
vydaného nakladatelstvím Routledge roku 2004,  
přeložil Petr Fantys

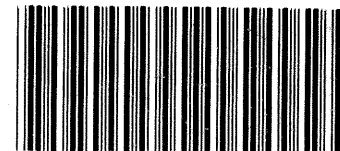
Vydala Univerzita Karlova v Praze  
Nakladatelství Karolinum  
Ovocný trh 3-5, 116 36 Praha 1  
Praha 2006

Prorektor-editor prof. PhDr. Mojmír Horyna  
Odpovědný redaktor Martin Janeček  
Redaktorka publikace Lucie Procházková  
Obálka a grafická úprava Jan Šerých  
Sazba a zlom DTP Nakladatelství Karolinum  
Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum  
Vydání české první

ISBN 80-246-1124-4

Filozofická fakulta  
Univerzity Karlovy v Praze

✱255149090✱



9



http://cupress.cuni.cz  
ISBN 80-246-1124-4

788024161242

**Walter J. Ong** (30. II. 1912 – 12. 8. 2003) patří mezi nejvlivnější angloamerické literární teoretiky druhé poloviny 20. století. Jako profesor angličtiny a humanitních věd působil 35 let na Saint Louis University.

Jeho kniha s názvem *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* se hned po svém vydání v roce 1982 stala klíčovým a takřka kanonickým textem pro literárněteoretická, komparativní a mediální studia v anglofonních zemích a později i ve zbytku světa (dosud byla přeložena do 12 jazyků). Na relativně malé ploše byla totiž schopna nabídnout pohled, který specifikoval dekonstrukci vyhrocenou opozici mluvení a psaní, tematizovanou především v Derridově pojmu *écriture*. Meritum knihy analyzuje postupy, jimiž používané médium (psaný a eventuálně tištěný text) ovlivňuje naše způsoby užívání jazyka a naše horizonty uvažování. Na rozdíl od dílčích projektů, které se zevrubně věnují jednotlivým aspektům problému (historie knihy jako média, historie knihtisku, paratextové rysy knihy, psaní jako racionalizace a kontextualizace zkušenosti), dokázala Ongova kniha nabídnout celostnou a konceptuálně promyšlenou typologii uchopení problémů, které předtím literární věda adorující text jako nádobu na mnoho-  
značný význam opomíjela.

Petr A. Bílek



\*2551153204\*

Filozofická fakulta  
Univerzity Karlovy v Praze